

**T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI**

**T.C. KUZEY ANADOLU
KALKINMA AJANSI**
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY

Bölgenin Pusulası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

Tr82 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Mevcut Durum Analizi

**T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI**

**T.C. KUZEY ANADOLU
KALKINMA AJANSI**
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY

Bölgenin Pusulası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

Tr82 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Mevcut Durum Analizi

**2021
KASIM**

RAPORUN KAPSAMI

Bu analiz raporu, TR82 Bölgesi'ndeki kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu analiz etmek amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda faaliyet gösteren Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Uzmanı Elifcan ALTINIŞIK tarafından hazırlanmıştır.

HAKLAR BEYANI

Raporda yer alan bilgi ve analizler raporun hazırlandığı zaman diliminde doğru ve güvenilir olduğuna inanılan kaynaklar ve bilgiler kullanılarak, kamuoyunu yönlendirme ve bilgilendirme amaçlı olarak yazılmıştır. Bu rapordaki bilgilere dayanarak bir eylemde bulunan, eylemde bulunmayan veya karar alan kimselere karşı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı sorumlu tutulamaz.

Bu raporun tüm hakları Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'na aittir. Raporda yer alan görseller ile bilgiler telif hakkına tabi olabileceğinden, her ne koşulda olursa olsun, bu rapor hizmet gördüğü çerçevenin dışında kullanılamaz. Bu nedenle; Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'nın yazılı onayı olmadan raporun içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz, Yazara atıf yapılarak kaynak gösterilmeden iktibas edilemez.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
1. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE	5
1.1. Kooperatifçilik ve Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi	5
1.2. Türkiye ve TR82 Bölgesinde Kooperatifçilik	6
1.3. Türkiye ve TR82 Bölgesinde Kadın Kooperatifçiliği	9
2. BÖLÜM: SAHA ARAŞTIRMASI VE SONUÇLARI	12
2.1. Araştırmanın Genel Çerçevesi	12
2.1.1. Araştırmanın Amacı	12
2.1.2. Araştırmanın Örnekleme, Kapsamı ve Sınırlılıkları	12
2.1.3. Araştırmanın Yöntemi	13
2.2. Araştırma Bulguları ve TR82 Bölgesi Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu	13
2.2.1. Demografik Bilgiler	13
2.2.2. Kooperatif ile İlgili Genel Bilgiler	15
2.2.3. Kuruluş Aşaması ve Yasal Yükümlülükler	16
2.2.4. Kooperatif Faaliyetleri	17
2.2.5. Planlama	19
2.2.6. Yönetim	19
2.2.7. Üretim	21
2.2.8. Kooperatifin Ar-Ge Çalışmaları	22
2.2.9. Pazarlama-Satış-Dağıtım Kanalları	23
2.2.10. Kooperatifin Finansal Durumu	25
2.2.11. Kooperatifin Sahip Olduğu Makine-Ekipmanın Yeterliliği	27
2.2.12. Kadın Kooperatifçiliğe Gösterilen İlgi	27
2.2.13. Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalkınma	29
2.2.14. Kadın Kooperatifçiliğinin Sorun Alanları ve SWOT Analizi	30
2.2.15. Covid 19 Salgını ve Kooperatifçilik	32
3. DEĞERLENDİRME	34
KAYNAKÇA	37

TABLolar

Tablo 1: Türkiye Geneli Kooperatif Verileri.....	7
Tablo 2: TR82 Bölgesinde Kooperatifçilik Verileri	8
Tablo 3: Araştırma Sorularının Kapsamı ve Yöntem.....	12
Tablo 4: Kadın Kooperatifçiliğinin En Önemli Sorun Alanları	30

ŞEKİLLER

Şekil 1: Yıllar İtibarıyla Cinsiyete Dayalı Temel İşgücü Göstergeleri (+15 yaş, %)	9
Şekil 2: Yıllar İtibarıyla Türkiye’de Genel Kooperatif Sayılarında Kadın Kooperatif Sayıları	10
Şekil 3: Yıllar İtibarıyla Türkiye’de Genel Kooperatif Ortak Sayılarında Kadın Kooperatif Ortak Sayıları	11

Şekil 4: Yıllar İtibarıyla TR82 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Verileri	11
Şekil 5: Yaş Diyagramı	13
Şekil 6: Eğitim Durumu	13
Şekil 7: Meslek Bilgisi	14
Şekil 8: Medeni Hal Bilgisi	14
Şekil 9: Çocuk Sayısı Bilgisi	15
Şekil 10: Aylık Gelir (Hane) Bilgisi	14
Şekil 11: Sosyal Güvence Durumu	15
Şekil 12: Kooperatif İşletmeye İlişkin Bilgiler	15
Şekil 13: Kooperatife Katılma Sebebine İlişkin Bilgiler	16
Şekil 14: Kuruluş Aşamasında Yaşanan Zorluklara İlişkin Değerlendirmeler	16
Şekil 15: Kuruluş Aşamasında Yaşanan Zorluklara İlişkin Detaylı Değerlendirmeler	17
Şekil 16: Kooperatifçiliğe İlişkin Sahip Olunan Yasal Yükümlülük ve Haklar Hakkında Değerlendirmeler	17
Şekil 17: Kooperatif Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi	18
Şekil 18: Kooperatif Faaliyetlerinden Elde Edilen Gelire İlişkin Değerlendirmeler	19
Şekil 19: Planlamaya İlişkin Değerlendirme	19
Şekil 20: İdari İşlerin Yönetimi	20
Şekil 21: Mali İşlerin Yönetimi.....	20
Şekil 22: Ticari İşletmelerin Yönetimi.....	20
Şekil 23: Hammadde Tedarikine İlişkin Değerlendirmeler.....	21
Şekil 24: Üretime İlişkin Değerlendirmeler-1	21
Şekil 25: Üretime İlişkin Değerlendirmeler-2	23
Şekil 26: Ar-Ge Çalışmalarına İlişkin Değerlendirmeler-1	22
Şekil 27: Ar-Ge Çalışmalarına İlişkin-2	22
Şekil 28: Ar-Ge Çalışmalarına İlişkin Dğr.-3	22
Şekil 29: Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Bilgi-1	23
Şekil 30: Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Bilgi-2	23
Şekil 31: Pazarlama ve Satışa İlişkin Bilgiler.....	23
Şekil 32: Dağıtıma İlişkin Bilgiler	24
Şekil 33: Kooperatifin Ürünlerine İlişkin Değerlendirmeler	24
Şekil 34: İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Etkinliğine İlişkin Değerlendirmeler.....	25
Şekil 35: Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-1	25
Şekil 36:Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-2	26
Şekil 37:Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-3	26
Şekil 38: Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-4	26
Şekil 39: Finansal Duruma İlişkin Dğr.-5	27
Şekil 40: Finansal Duruma İlişkin Dğr.-6	30

Şekil 41: Makine-Ekipman Yeterliliğine İlişkin Değerlendirmeler	27
Şekil 42: Kadın Kooperatifçiliğine Yönelik Bakış Açısı-1.....	28
Şekil 43: Kadın Kooperatifçiliğine Yönelik Bakış Açısı-2.....	28
Şekil 44: Birlik Hakkında Görüşler	29
Şekil 45: Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalınmaya İlişkin Değerlendirmeler-1.....	29
Şekil 46: Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalınmaya İlişkin Değerlendirmeler-2.....	30
Şekil 47: Kooperatifçilik Kültürünün Uygulanmasına	30
Şekil 48: Kooperatifin Güçlü Yanı Değerlendirmesi	31
Şekil 49: Kooperatifin Zayıf Yanı Değerlendirmesi.....	31
Şekil 50: Kooperatifin Fırsatları.....	31
Şekil 51: Kooperatifin Tehditleri	32
Şekil 52: Covid-19 Salgınına İlişkin Değerlendirmeler	32
Şekil 53: Covid-19 Salgınında Üretime İlişkin Değerlendirmeler.....	33
Şekil 54: Covid-19 Salgınında Satışa İlişkin Dğr.	33

TR82 BÖLGESİ KADIN KOOPERATİFLERİ MEVCUT DURUM ANALİZİ

GİRİŞ

Dünya’da kooperatifçilik bilinci ve yapılanmasının ortaya çıkışı üretim ve tüketim ilişkilerinde köklü değişimlerin yaşandığı 19.yüzyıla rastlamaktadır. Kooperatifçilik, tarım ve sanayi üreticilerinin dayanışma içinde örgütlenerek maddi ve mesleki olarak güçlenmesine katkı sağlamıştır. Yıllar içinde dünya sisteminin küreselleşmesi ve neoliberal ekonomi politikalarının yaygınlaşmasıyla toplumsal faydadan ziyade bireysel faydanın önceliklendirilmesi, toplumdaki dezavantajlı kesimlerin kırılganlığını artırmıştır.

Adaletsiz gelir ve refah dağılımının yaşandığı günümüz ekonomik sisteminde kooperatifler, yoksulluğun azaltılması, tarımsal üretimde fiyat dalgalanmalarının kontrol edilmesi ve istihdam artışlarının desteklenmesinde önemli ve etkili birer ekonomik ve sosyal kalkınma araçları olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Gelir ve refah adaletsizliğini görece en derinden yaşayan kadınlar, kadın kooperatifçiliği ile içinde bulundukları dezavantajlı durumu aşmaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışma Kastamonu, Sinop ve Çankırı illerinden oluşan TR82 Bölgesi’nde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu analiz etmek, ulusal ve bölgesel düzeyde sosyo-ekonomik kalkınmaya ilişkin potansiyelini ortaya koymak ve geliştirilecek politikalara veri altlığı oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde teorik çerçeve başlığı altında kooperatifçiliğe ilişkin kavramsal ve tarihsel çerçeve çizilecek; ilgili kurumlardan elde edilen veriler ışığında ulusal düzeyde ve TR82 Bölgesi’nde genel kooperatifçilik içinde kadın kooperatifleri konumlandırılmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde saha araştırması ve sonuçları başlığı altında TR82 Bölgesi’nde faaliyet gösteren ve örneklem olarak belirlenen 8 kadın kooperatifi ve ortaklarının katıldığı ampirik araştırmanın bulguları analiz edilecektir. Değerlendirme başlığı altında TR82 Bölgesi kadın kooperatiflerinin mevcut durumu ortaya konulacaktır.

1. BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Kooperatifçilik ve Kooperatifçiliğin Tarihsel Gelişimi

Etimolojik olarak kooperatif sözcüğü Latince *operari* "işlemek" fiilinden *con* önekiyle türetilmiş olup¹, *cooperatio* kelimesi, iş birliği yapmak fiilini ifade etmektedir (Kocabaş, 2011: 41). Türk Dil Kurumu sözlüğünde kooperatif, "ortakların gereksinimlerini uygun şartlarda elde etmelerini sağlamak amacıyla kurulan birlik"² olarak tanımlanmıştır.

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)'ne göre³ kooperatif; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve isteklerini gerçekleştirmek için üyeleri tarafından sahip olunan, kontrol edilen ve yönetilen insan merkezli girişimlerdir. Üyeler, işletmeye koydukları sermaye miktarına bakılmaksızın eşit oy hakkına sahiptir. Sadece kârla değil, değerlerle yönlendirilen girişimler olarak kooperatifler, uluslararası kabul görmüş ilkeleri⁴ paylaşır ve iş birliği yoluyla daha iyi bir dünya inşa etmek için birlikte hareket eder. Kooperatifler, adaleti, eşitliği ve sosyal adaleti işletmenin temelini koyarak, uzun vadeli ve refah yaratan sürdürülebilir girişimler yaratmak için iş birliği içinde faaliyet göstermektedirler.

Kooperatifler Kanun'da⁵ kooperatif şu şekilde tanımlanmıştır; "tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir."

Kooperatifçiliğin özünde bulunan karşılıklı yardımlaşma, iş birliği ve dayanışma değerlerinin insanlığın geçmişi kadar eski olduğu; ilkel toplumdan bu yana, insanların tek başlarına üstesinden gelemedikleri kimi güçlükleri yenmek için iş birliği yapma yoluna gittikleri, böylece ekonomik açıdan yarar sağladıkları bilinmekle birlikte, iş bölümü ve uzmanlaşmanın artmasıyla ortaklaşa çalışmanın daha belirgin dayanışma ve yardımlaşma boyutu kazandığı, çağdaş kooperatifçilik anlayışına elverişli düşünsel, toplumsal ve ekonomik koşulların ortaya çıktığı (Geray, 1992: 427) ifade edilmiştir.

Dünya'da kooperatifçilik bilincinin gelişimi ve kuruluşu 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Tüketim alanındaki ilk kooperatif İngiltere'de 28 dokuma işçisi tarafından 1844 yılında kurulmuştur. Söz konusu kooperatif "*Rochdale Öncüleri*" olarak tüm dünyada tanınan ve Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)'nin sonradan kooperatifçilik ilkeleri olarak kabul edeceği temel kuralları uygulamıştır. Fransa'da ilk kooperatif 1831'de marangozlarca kurulmuş, bunu 1835 yılında Lyon'da tüketim kooperatifinin kurulması izlemiştir. Almanya'da, 1849'da "Esnaf Hammadde Alım Kooperatifi", 1850'de de "Esnaf Kredi Kooperatifi" kurulmuştur (Geray, 1992: 427).

Almanya'da kooperatifçilik kültürünün gelişimi ve yasal zemine kavuşmasında 1846-47 yıllarında yaşanan mahsul yetmezliği ve "kış kıtlığı" önemli bir etken olmuştur. Köylü ve küçük çiftçilerin borçlanmaları ve sefalet içine düşmeleri üzerine belediye başkanı F. Wilhem Raiffeisen, Westerdale'da "Weyerbusch Ekmek Derneği"ni kurmuş; bu hayırsever topluluktan iş birliğine dayalı "kendi kendine yardım" fikrini geliştirmiştir. 1864'te ise köylülerin bir tasarruf hesabı açabilecekleri ve "mikrofinansman" biçiminde kredi alabileceği "Heddersdorf Kredi Derneği"ni kurmuştur. Kuzey Saksonya'da bir yargıç olan Hermann Schulze-Delitzch ise 1849-50'de ayakkabıcılar ve

¹ Latince opus, oper "iş, eser" sözcüğünden alıntıdır. Bu sözcüğün Hintavrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan op-es- biçiminden evrildiği belirtilmiştir. Bu biçimin Hintavrupa Anadilinde yazılı örneği bulunmayan op- "emek vermek, mahsul elde etmek" kökünden türetildiği ifade edilmiştir. <https://www.etimoloji.org/kelime/kooperatif> (Erişim tarihi: 16.07.2021).

² <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.07.2021).

³ "What is a cooperative?", International Cooperative Alliance (ICA), <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative> (Erişim tarihi: 16.07.2021).

⁴ 2016 yılında ICA'nın İlkeler Komitesi'nce yayımlanan "*Kooperatif İlkelerine ilişkin Kılavuz Notları*" (Guidance Notes to the Co-operative Principles) adlı Rehber'de 6 temel kooperatif ilkesi belirlenmiştir: 1- Gönüllü ve açık üyelik, 2- Demokratik ortaklık kontrolü, 3- Ortakların ekonomik katılımı, 4- Özerklik ve bağımsızlık, 5- Eğitim, öğretim, bilgilendirme, 6- Kooperatifler arası iş birliği, 7- Topluma karşı sorumluluk.

⁵ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 10.05.1969 tarih ve 13195 sayılı Resmî Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2021).

marangozlar için bir tüketim kooperatifinin yanı sıra "Deltzsh Avans Kredi Derneği" kurmuştur. Schulze-Delitzsh'in inisiyatifıyla, 1867'de Prusya Kooperatif Yasası'nın kabul edilmesiyle kooperatif faaliyetlerinin yasal zemine kavuşması sağlanmıştır (DGRV, 2011: 5). 1972'de ilk kooperatif bankaları kurulmuş; Raiffesien ilkeleri diye bilinen kurallar küçük çiftçilerce hayata geçirilmiş, başarıyla uygulanmıştır (Geray, 1992: 427).

Türkiye'de ilk kooperatifçilik hareketinin, 19. Yüzyılın sonlarında Mithat Paşa'nın kurucusu olduğu "Memleket Sandıkları" ile başladığı ve daha sonraki yıllarda dönemin koşullarına göre gelişme gösterdiği bilinmektedir. Mithat Paşa Tuna Vilayeti'nde valiyken, köylünün teşkilatlı bir zirai kredi sistemine kavuşması gerekliliğini görmüş; Tuna Vilayeti "Piro" Kasabası'nda 1863 yılında ilk teşkilatı kurmuştur. 1867 yılında da söz konusu teşkilat "Memleket Sandıkları" adıyla resmîlik kazanmış,⁶ 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüşmüştür (Kocabaş, 2011: 41).

Türkiye'de kooperatifçiliğin, özellikle köy tüketim kooperatifçiliğinin gelişiminde önemli diğer bir girişim 1900 yılında İzmir'de "Köy Bakkalları"nın kurulması olarak kabul edilmektedir (Arıkan, 1989: 31-43; aktaran Kocabaş, 2011:42). Vali Kâmil Paşa tarafından harekete geçirilen kooperatif bakkalları, köylülerin kendi beceri ve kaynakları ile kendi ekonomik koşullarını gözeterek bir çare olarak görülmüştür (Kocabaş, 2011:42).

Cumhuriyet öncesi dönemde kooperatifçiliğe ilişkin önemli adımlar atılsa da kooperatiflerin kurumsal, hukuki ve iktisadi zeminde gelişimi ve yaygınlaşması yönünde büyük girişimlerin Cumhuriyetin kuruluşu ile başladığı ifade edilebilir.

19 Mart 1923 tarihinde Atatürk'ün bilgi ve onayı ile "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi" tarafından çıkartılan *Kooperatif Şirketler* isimli kitap (Mülayim, 1982: 232; aktaran Kocabaş, 2011: 49); 1926 yılında Türk Ticaret Kanunu'nun, 1935 yılında Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri Kanunu'nun yürürlüğe girmesi (Kocabaş, 2011: 73); 28 Mayıs 1929 tarihli 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu"nın kabulü (Atasagun, 1943: 13-29; aktaran Kocabaş, 2011: 50); Atatürk'ün 20 Temmuz 1936 tarihinde "Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi"nin kurucusu ve 1 numaralı ortağı olması (Kocabaş, 2011: 51); 1930'lu yıllarda "*Bir kişi herkes için, herkes bir kişi için*" parolası ile *Türk Kooperatifçisi Dergisinin* kuruluşu (Kocabaş, 2011: 54); İstanbul Üniversitesi'nde 1922-1930 ile 1936-1951 yılları arasında kooperatifçilik derslerinin verilmesi (İlmen, 1967: 4; aktaran Kocabaş, 2011: 68-69) Cumhuriyetin kuruluş ve sonrası yıllarında kooperatifçiliğin yasal, kurumsal ve bilimsel zeminde faaliyet göstermesi için atılan önemli adımlar arasındadır. Atatürk'ten sonra Planlı Döneme (1938-1960) kadar, kooperatifçiliğin görece durağan bir dönem geçirdiği (Özcan, 2007: 108) ifade edilmiştir.

1960 sonrasının en önemli gelişmelerinden biri, kooperatifçiliğin Anayasa'da yer almasıdır. 1961 Anayasası'nın 51. maddesinde "*Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır*" ifadesi yer almıştır. Bu döneme ilişkin diğer önemli bir gelişme 24/4/1969 tarih ve 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bu yasa ile hukuksal varlığını Ticaret Yasasındaki ortaklıklarla ilgili hükümlere göre sürdürülen kooperatifler, kooperatifçilikte önemli bir yeri olan üst örgütlenmeye güçlenmeye başlamışlardır (Kocabaş, 2011: 75). Kooperatifçilik 1982 Anayasası'nın 171. maddesinde "*Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır*" şeklinde düzenlenmiştir.

1.2. Türkiye ve TR82 Bölgesinde Kooperatifçilik

1800'lü yıllarda kırsal yoksulluk ve tefeci/tüccar gruplarının emek sömürüsü karşısında bir araya gelerek ortaklaşa iş yapma kültürü ile ortaya çıkan kooperatifçilik, ilerleyen yıllarda iktisadi koşullara bağlı olarak bir kalkınma modeli olarak ele alınmaya başlanmıştır.

2000'li yıllarda kooperatifçiliğin günün koşullarına uygun biçimde uygulanabilmesi için Birleşmiş Milletler (BM) tarafından önemli bir girişim gerçekleştirilmiştir. BM, kooperatiflerin sosyal ve ekonomik kalkınmadaki sürdürülebilir etkilerini vurgulayarak devletleri kooperatifçilik için elverişli bir ortam ve alt yapı hazırlayıcı politikalar yapımı konusunda teşvik etmiştir. Bu doğrultuda BM

⁶ Memleket Sandıkları Nizamnamesi, 17 Rebiülevvel 1284 (1867), Madde:6.

Genel Kurul'unun 18 Aralık 2009 tarih ve 64/136 sayılı Kararı ile 2012 yılı "Uluslararası Kooperatifler Yılı (UKY)" olarak ilan edilmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012:1).

2012 yılının Uluslararası Kooperatifler Yılı ilan edilmesi ile başlayan süreçte "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016"⁷ nın hazırlanarak yürürlüğe girmesi Türkiye'de kooperatifçiliğin kurumsal gelişimi adına atılan kapsamlı bir adım olarak değerlendirilmektedir. Eylem Planı'nda "güvenilir, etkin, sürdürülebilir ekonomik girişimler niteliğini kazanmış bir kooperatifçilik yapısına ulaşmak" Türkiye kooperatifçilik vizyonu olarak belirtilmiştir (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012:4). Eylem Planı çerçevesinde "her yıl ülke kooperatifçilik raporunun yayımlanması" faaliyeti hedeflenmiştir. Ülke kooperatifçiliğinin içinde bulunduğu durum ve uluslararası gelişmeler hakkında her yıl detaylı bilgi ve verilerin yer aldığı raporun⁸ sonuncusu 2017 yılında hazırlanmıştır. Rapor'a göre, Türkiye'de 2016 yılsonu itibarıyla, 53.259 kooperatif ve 7.422.994 kooperatif ortağı bulunmaktadır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 2).

TR82 Bölgesi'ndeki kadın kooperatifçiliğine ilişkin mevcut durumu analiz etme, ulusal ölçek ve sektörel karşılaştırma yapabilmek amacıyla Türkiye'deki güncel kooperatif verilerine ulaşabilmek için kooperatiflere kuruluş hizmeti sunan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı'na üst yazı yazılarak veri talebinde bulunulmuştur.

Tablo 1'de gösterildiği üzere, Eylül 2021 itibarıyla Türkiye'de 45 farklı türde, 6 milyondan fazla ortağa sahip toplamda 59.293 adet kooperatif faaliyet göstermektedir.

Tablo 1: Türkiye Geneli Kooperatif Verileri

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLER VE ORTAK SAYILARI				
SORUMLU OLAN BAKANLIK	FAALİYET ALANINA GÖRE KOOPERATİFLER		Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI	1.	KONUT YAPI KOOPERATİFİ	32.246	1.189.900
	2.	TOPLU İŞYERİ YAPI KOOPERATİFİ	1.366	79.210
	3.	KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	996	118.989
	4.	KARMA SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	44	801
	5.	İHTİSAS SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	8	280
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI	6.	TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ	6.813	737.514
	7.	SULAMA KOOPERATİFİ	2.472	319.027
	8.	SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFİ	566	30.722
	9.	PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİ	31	1.391.892
	10.	TARIM KREDİ KOOPERATİFİ	1.615	800.171
TİCARET BAKANLIĞI	11.	MOTORLU TAŞIYICILAR KOOPERATİFİ	5.418	160.923
	12.	KADIN GİRİŞİMİ ÜRETİM VE İŞLETME KOOPERATİFİ	669	7.411
	13.	İŞLETME KOOPERATİFİ	810	114.293
	14.	KARAYOLU YOLCU TAŞIMA KOOPERATİFİ	643	10.584
	15.	ESNAF SANATKÂR KREDİ VE KEFALET KOOPERATİFİ	991	696.319
	16.	GAYRİ MENKUL İŞLETME KOOPERATİFİ	312	5.719
	17.	KÜÇÜK SANAT KOOPERATİFİ	216	7.171
	18.	TURİZM GELİŞTİRME KOOPERATİFİ	404	17.687
	19.	KARAYOLU YÜK TAŞIMA KOOPERATİFİ	168	4.926
	20.	EĞİTİM KOOPERATİFİ	63	3.125
	21.	TÜKETİM KOOPERATİFİ	1.999	165.806
	22.	HİZMET KOOPERATİFİ	48	600
	23.	YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİM KOOPERATİFİ	44	670
	24.	TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ	335	332.375

⁷ "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016" 17/10/2012 tarih ve 28444 sayılı Mükerrer Resmî Gazete'de yer alan 31/07/2012 tarih ve 2012/14 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı eki olarak yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

26.	DENİZ YOLCU TAŞIMA KOOPERATİFİ	35	564
27.	KALKINMA KOOPERATİFİ	33	379
28.	YAŞ SEBZE VE MEYVE PAZARLAMA KOOPERATİFİ	29	2.953
29.	ÜRETİM VE PAZARLAMA KOOPERATİFİ	538	20.761
30.	BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME KOOPERATİFİ	15	133
31.	YARDIMLAŞMA KOOPERATİFİ	19	9.809
32.	ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİM VE TÜKETİM KOOPERATİFİ	6	42
33.	PAZARCILAR İŞLETME KOOPERATİFİ	7	428
34.	HAMALLAR TAŞIMA KOOPERATİFİ	9	620
35.	FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI VE PROJE DANIŞMANLIĞI	6	48
36.	SİGORTA KOOPERATİFİ	5	657
37.	YAYINCILIK KOOPERATİFİ	21	484
38.	TEMİN TEVZİ KOOPERATİFİ	237	23.589
39.	SAĞLIK HİZMETLERİ KOOPERATİFİ	2	53
40.	TEDARİK VE DAĞITIM KOOPERATİFİ	2	86
41.	DENİZ YÜK TAŞIMA KOOPERATİFİ	2	17
42.	TÜTÜN TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ	42	12.840
43.	TEDARİK VE KEFALET KOOPERATİFİ	8	606
44.	BASIN YAYIM VE İLETİŞİM KOOPERATİFİ	0	0
45.	ÇOCUK BAKIM HİZMETLERİ KOOPERATİFİ	0	0
GENEL TOPLAM		59.293	6.270.184

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Eylül 2021.

2016 yılı verileri ile karşılaştırıldığında Türkiye genelinde 53.259 kooperatif sayısının Eylül 2021 itibarıyla 59.293 sayısına yükseldiği; ortak sayısında ise 1.152.810'luk bir azalış olduğu görülmektedir.

Kastamonu, Sinop ve Çankırı illerinden oluşan TR82 Bölgesi'nin güncel kooperatifçilik verileri Kastamonu, Sinop ve Çankırı Ticaret İl Müdürlükleri ile Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na gönderilen üst yazı aracılığıyla temin edilmiştir.

Tablo 2: TR82 Bölgesinde Kooperatifçilik Verileri

TR82 BÖLGESİ KOOPERATİFLER VE ORTAK SAYILARI				
SORUMLU OLAN BAKANLIK	FAALİYET ALANINA GÖRE KOOPERATİFLER		Koop. Sayısı	Ortak Sayısı
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI (*)	1	KONUT YAPI KOOPERATİFİ	61	
	2	TOPLU İŞYERİ YAPI KOOPERATİFİ	0	
	3	KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	2	
	4	KARMA SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	0	
	5	İHTİSAS SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	0	
TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI	6	TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ	460	27.746
	7	SULAMA KOOPERATİFİ	59	4.497
	8	SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFİ	20	893
	9	PANCAR EKİCİLERİ KOOPERATİFİ	1	38.458
	10	TARIM KREDİ KOOPERATİFİ	37	17.263
TİCARET BAKANLIĞI	11	MOTORLU TAŞIYICILAR KOOPERATİFİ	69	2.281
	12	KADIN GİRİŞİMİ ÜRETİM VE İŞLETME KOOPERATİFİ	12	192
	13	İŞLETME KOOPERATİFİ	6	371
	14	KARAYOLU YOLCU TAŞIMA KOOPERATİFİ	20	653
	15	ESNAF SANATKÂR KREDİ VE KEFALET KOOPERATİFİ	29	16.077
	16	GAYRİ MENKUL İŞLETME KOOPERATİFİ	1	11
	17	KÜÇÜK SANAT KOOPERATİFİ	1	233
	18	TURİZM GELİŞTİRME KOOPERATİFİ	3	33

19	KARAYOLU YÜK TAŞIMA KOOPERATİFİ	10	109
20	EĞİTİM KOOPERATİFİ	1	8
21	TÜKETİM KOOPERATİFİ	1	921
22	YENİLENEBİLİR ENERJİ ÜRETİM KOOPERATİFİ	1	7
23	TARIM SATIŞ KOOPERATİFİ	1	13
GENEL TOPLAM		795	109.766

Kaynak: Kastamonu, Sinop ve Çankırı Ticaret İl Müdürlükleri, Tarım ve Orman Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Eylül 2021.

(*) Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sorumluluk alanına giren kooperatif türlerinin ortak sayısına ilişkin veri alınamamıştır.

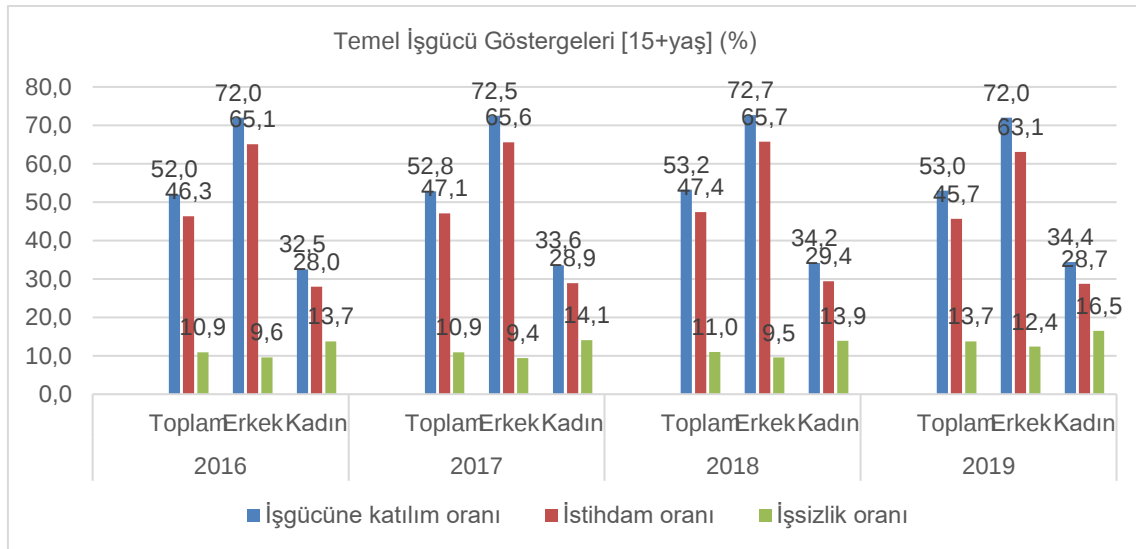
TR82 Bölgesi'nde Eylül 2021 itibarıyla toplam 795 kooperatif ve 109.766 kooperatif ortağı bulunmaktadır. Bölge'de konut yapı ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ön plana çıktığı görülmekle birlikte TR82 Bölgesi'nin Türkiye kooperatifçiliğinin yaklaşık %2'sini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

1.3. Türkiye ve TR82 Bölgesi'nde Kadın Kooperatifçiliği

Tüm ekonomik sistemlerde iş gücüne katılım bakımından kadınların dezavantajlı olduğu kabul edilmektedir. Kooperatifçilik, söz konusu dezavantajlılığı azaltarak, kadınların ekonomik faaliyette daha az riskle yer almasına olanak sağlayan etkili bir kalkınma modeli olarak ele alınmaya başlanmıştır. Toplumda kadınların en dezavantajlı ve kırılgan grup olarak tanımlandığı Hindistan, İran, Nijerya, Tayland gibi ülkelerde Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kuruluşların çeşitli projeler geliştirerek kadın kooperatiflerinin çalışmalarına destek sağladığı bilinmektedir (Mert Korkmaz, 2014; aktaran Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 22).

Türkiye'de 2016-2019 dönemi cinsiyete dayalı temel işgücü göstergelerinde kadınların işgücüne katılma oranlarının %30-35 bandı gibi düşük bir oranda olduğu; kadın işsizlik oranının ise erkek işsizlik oranına kıyasla söz konusu yıllar itibarıyla yaklaşık 4,5 puan fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Yıllar İtibarıyla Cinsiyete Dayalı Temel İşgücü Göstergeleri (+15 yaş, %)

Kaynak: TÜİK

Kadın işgücünün "insana yakışır iş" ilkesi kapsamında istihdama katılımının teşvik edilmesi, uluslararası ve ulusal birçok politika belgesinde öncelikli amaç kapsamında ele alınmış ve gerçekleştirilmesi için tedbirler ve uygulama amaçları belirlenmiştir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015-2030), Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023), Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri Raporu 2012, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) gibi uluslararası ve ulusal politika belgelerinde kadının ekonomik ve sosyal yönden gelişiminin sürdürülebilirliğine

dikkat çekilmiş; bazı belgelerde kooperatifçilik modeli söz konusu gelişimde kilit araç olarak vurgulanmıştır.

Ulusal Kalkınma Planlarının hedef ve önceliklerini göz önünde bulundurarak, bölgesel ihtiyaçlara cevap verecek biçimde hazırlanan TR82 Bölge Planı (2014-2023) ve 2019 tarihli TR82 Bölgesi Kadınların ve Gençlerin İşgücü Potansiyelinin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı'nda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın istihdamının artırılması, kooperatifçilik bilincinin oluşturulması, kadın kooperatiflerinin kurumsal kapasitelerinin artırılması başlıklarına ilişkin öncelikler oluşturulmuştur.

Diğer kooperatif türleri ile kıyaslandığında kadın kooperatifçiliğinin çok daha fazla sosyal etki yarattığı ve dolaylı bir biçimde toplumun tüm katmanlarına temas etme kapasitesine sahip olduğu bilinmektedir. Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluk alanında bulunan kadın kooperatifleri Bakanlıkça (2012:27) şu şekilde tanımlanmaktadır:

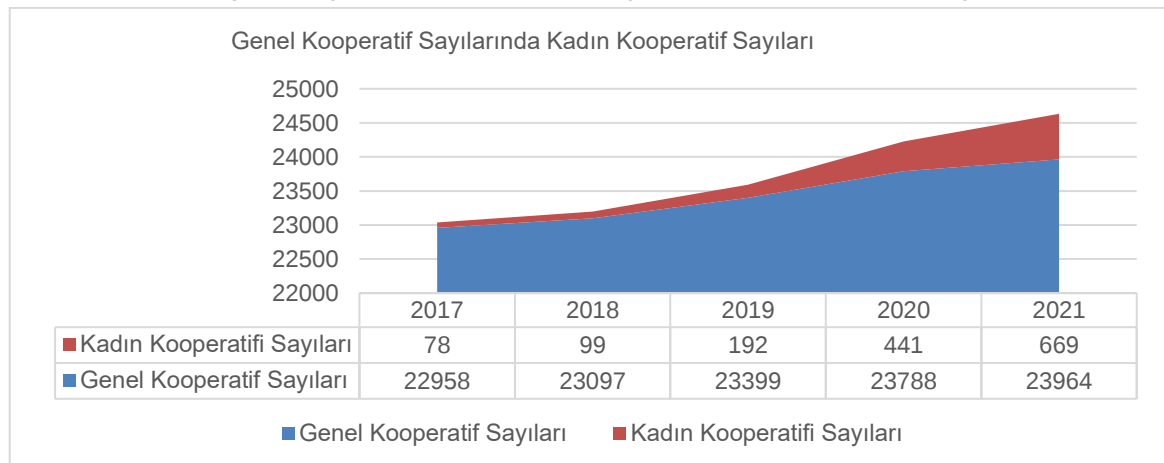
"Kadın kooperatifleri; kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması ile sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını ve sürdürülebilir bir gelişim sağlamalarına olanak sağlayan araçlardır. Kadın kooperatiflerinin; ortaklarına mesleki eğitim vererek el becerilerini geliştirmek, ortaklarının mal ve hizmet üretimleri için gerekli girdi ve ekipmanları tedarik etmek ve ortaklarının sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidererek, sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarına zemin hazırlamak gibi amaçları bulunmaktadır."

Türkiye'de kadın işgücünün istihdama katılımının desteklenmesinde kooperatif modelinin belirlenmesinden hareketle kurucuları kadın olan ve kadın istihdamı sağlayan kooperatiflerin kurulmasına yönelik çalışmalar başlamış ve "Kadın, Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi" anasözleşmesi 2011 yılında uygulamaya konmuştur. Bu anasözleşme kapsamında kooperatifler kurulurken, sektörün talepleri ve ticari hayatın değişen koşulları da dikkate alınarak 2013 yılında "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi" unvanlı yeni kooperatiflerin kurulduğu (Emiroğlu, 3) belirtilmiştir.

Diğer kooperatiflerden farklı olarak kadın kooperatifi örnek anasözleşmesinde üretim becerisinin geliştirilmesi ön plana çıkarılmış ve kooperatifin amacı "ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ekonomik faaliyetleri kapsamında yer alan mal ve hizmet üretimi ile bunların pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, girişimlerini desteklemek, üretim becerilerini geliştirmek, böylece ortaklarının ekonomik menfaatlerini koruyarak sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamak" şeklinde belirlenmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2017: 23).

Kayıtlı ilk kadın kooperatifinin 2011 yılında kurulduğu ve kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi ve geliştirilmesinin aynı zamanda kadın girişimciliğini de geliştirmesi anlamına geldiği (Emiroğlu, 3) ifade edilmiştir. Kadınların genellikle tek başlarına çalışmaktansa anlamlı bir amaç için bir araya geldiği, ekonomik bir fikirle yola çıktığı; bu faaliyetlerin genellikle geleneksel olarak evde yapılan faaliyetler olduğu (Duguid vd, 2015:39) belirtilmiştir.

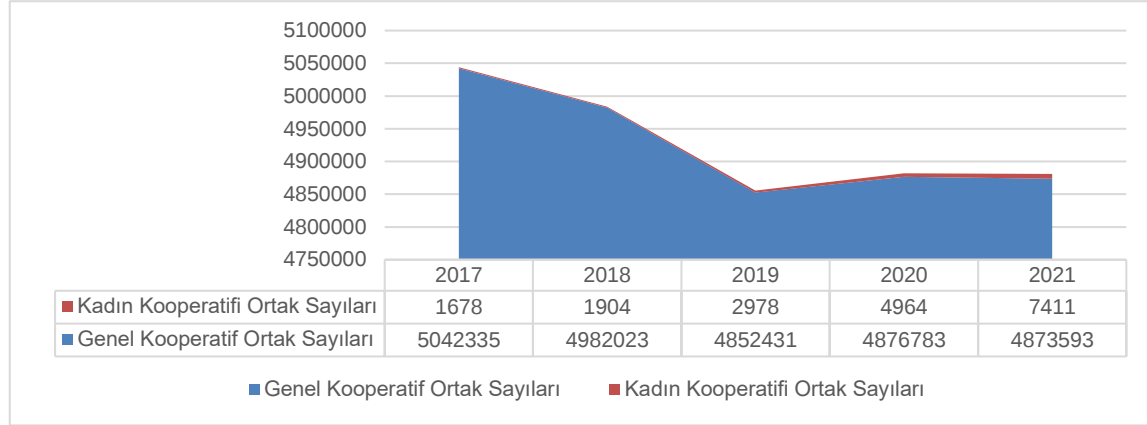
Şekil 2: Yıllar İtibarıyla Türkiye'de Genel Kooperatif Sayılarında Kadın Kooperatif Sayıları

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Eylül 2021 (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sorumluluk alanına giren kooperatif verileri yıl yıl verilmediği için dahil edilememiştir.)

Yıllar itibarıyla genel kooperatif sayıları ve kadın kooperatif sayılarının gösterildiği Şekil 2'de kadın kooperatif sayısında belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Şekil 3'te ise yıllar itibarıyla genel kooperatif ortak sayıları ve kadın kooperatif ortak sayıları gösterilmiştir. Grafikte 2019 yılında genel olarak kooperatif ortak sayılarında belirgin sayıda düşüş izlenmiş; 2020-2021 Eylül dönemi arasında ise kadın kooperatif ortak sayısında artış olduğu görülmüştür.

Şekil 3: Yıllar İtibarıyla Türkiye'de Genel Kooperatif Ortak Sayılarında Kadın Kooperatif Ortak Sayıları

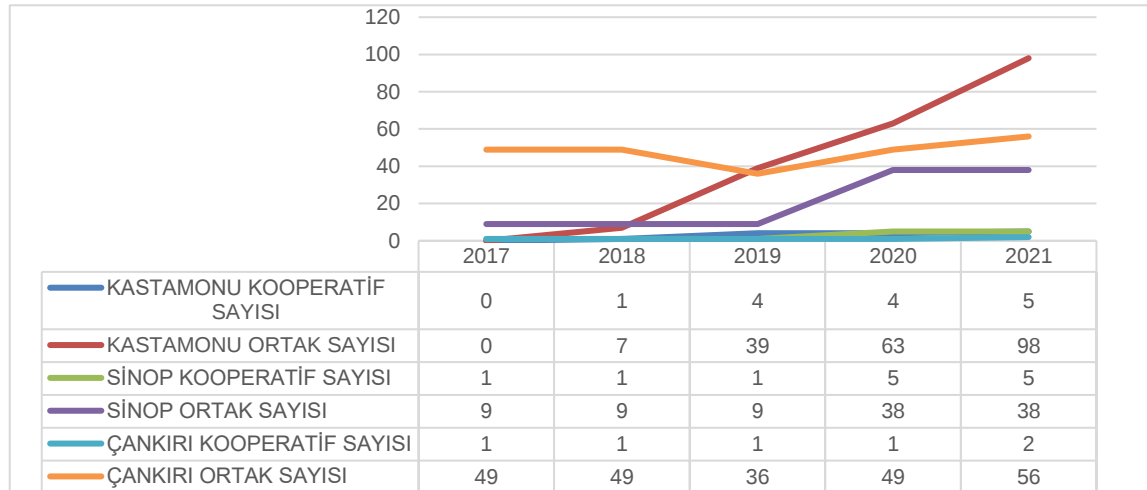

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Eylül 2021 (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sorumluluk alanına giren kooperatif verileri yıl yıl verilmediği için dahil edilememiştir.)

Ulusal düzeyde 2019 yılı sonrası kadın kooperatif ve ortak sayılarında meydana gelen artışın görece TR82 Bölgesi'nde de yaşandığı görülmektedir. Şekil 4'te yıllar itibarıyla TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin 2017 yılındaki toplam sayısı 2 iken Eylül 2021 itibarıyla bu sayının 12'ye yükseldiği; 2017 yılında toplam ortak sayısının 58 iken, Eylül 2021 itibarıyla 192'ye ulaştığı görülmektedir.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2017) verilerine göre TR82 Bölgesi 26 Bölge arasında 21. sırada yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi, demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali erişilebilirlik, yaşam kalitesi parametre başlıklarından oluşmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019:69-72). Bu kapsamda TR82 Bölgesi'nin dezavantajlı olduğu parametreler göz önüne alındığında kadın kooperatifçiliğinin Bölge özelinde kadınların ekonomik ve sosyal gelişimini desteklemesi bakımından daha büyük bir öneme sahip olduğu ve desteklenmesi gerektiği görülmektedir.

Şekil 4: Yıllar İtibarıyla TR82 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Verileri

Kaynak: Kastamonu, Sinop ve Çankırı Ticaret İl Müdürlükleri, Eylül 2021.

2. BÖLÜM: SAHA ARAŞTIRMASI VE SONUÇLARI

2.1. Araştırmanın Genel Çerçevesi

2.1.1. Araştırmanın Amacı

TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren kadın kooperatifleri özelinde kooperatifçilik-kadın işgücü-ekonomik ve sosyal kalkınma ilişkisini nicel ve nitel veriler üzerinden tespit etmek, elde edilen bulgular doğrultusunda kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu analiz etmek, ulusal ve bölgesel düzeyde sosyo-ekonomik kalkınmaya ilişkin potansiyellerini ortaya koymak ve güçlendirmelerine yönelik politikalara altlık oluşturmak bu çalışmanın temel amacıdır.

2.1.2. Araştırmanın Örneklemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Kastamonu, Sinop ve Çankırı Ticaret İl Müdürlüklerinden alınan veriye göre TR82 Bölgesi'nde toplam 12 kadın kooperatifi bulunmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda 12 kadın kooperatifinden 1 tanesinin aktif olmadığı; 3 tanesinin yeni kurulmuş olup faaliyet göstermediği/üretim yapmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırmada üretimde olmayan ve aktif olarak çalışmayan kadın kooperatifleri kapsam dışı tutulmuştur.

Araştırma kapsamında örneklem TR82 Bölgesi'nde aktif olarak faaliyet gösteren 8 kadın kooperatifi olarak belirlenmiş; insan kaynağı ve zaman sınırlılıkları göz önünde bulundurularak araştırma 8 kadın kooperatifinin başkanı ve rastgele seçilen bir kooperatif ortağına uygulanmıştır. Örneklem sayısı bu kapsamda 16 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırma sorularının kapsam, uygulama ve yöntemi Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Araştırma Sorularının Kapsamı ve Yöntem

Kapsam	Uygulama	Yöntem
A- Demografik Bilgiler	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu ve Çoktan Seçmeli
B- Kooperatif ile İlgili Genel Bilgiler	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu ve Çoktan Seçmeli, Derinlemesine Görüşme
C- Kuruluş Aşaması ve Yasal Yükümlülükler	Başkan	Çoktan Seçmeli, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
D- Kooperatif Faaliyetleri	Başkan ve Ortak	5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
E- Planlama	Başkan	Açık Uçlu, Derinlemesine Görüşme
F- Yönetim	Başkan	Çoktan Seçmeli, Derinlemesine Görüşme
G- Üretim	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
H- Kooperatifin Ar-Ge Çalışmaları	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, Derinlemesine Görüşme
İ- Pazarlama-Satış-Dağıtım Kanalları	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, Çoktan Seçmeli, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
J- Kooperatifin Finansal Durumu	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, Çoktan Seçmeli, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
K- Kooperatifin Sahip Olduğu Makine-Ekipmanın Yeterliliği	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
L- Kooperatifçiliğe Gösterilen İlgisi	Başkan ve Ortak	Çoktan Seçmeli, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
M- Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalkınma	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, Çoktan Seçmeli, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme
N- Kadın Kooperatifçiliğinin Sorun ve Swot Analizi	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, Derinlemesine Görüşme
O- Covid 19 ve Kooperatifçilik	Başkan ve Ortak	Açık Uçlu, 5'li Likert, Derinlemesine Görüşme

2.1.3. Araştırmanın Yöntemi

TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren 8 kadın kooperatifinin başkanı ve rastgele seçilen bir kooperatif ortağı olarak belirlenen örnekleme anket ve derinlemesine görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Kural olarak uygulamaların yüz yüze yapılması hedeflense de salgın koşulları göz önünde bulundurularak araştırma çevrimiçi uygulamalarla da gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırma 2 kadın kooperatifi ile yüz yüze 6 kadın kooperatifi ile çevrimiçi uygulama vasıtasıyla yapılarak tamamlanmıştır. Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinden oluşan TR82 Bölgesi'nde faaliyet gösteren kadın kooperatifleri genel olarak yöresel gıda ve el işi/sanatları ürünlerini geleneksel usullerle üretmektedirler. Araştırma soruları Bölgede faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin yöresel gıda ve el işi/sanatları üretimi yaptığı ön bilgisi ile hazırlanmıştır. Derinlemesine görüşmelerde verilen cevapların katılımcıyı tarif eden ve katılımcının kimlik bilgisi hakkında ipucu verebilecek kısımları cevabın içeriğini ve anlamını değiştirmeyecek şekilde çıkarılarak çalışmaya aktarılmıştır.

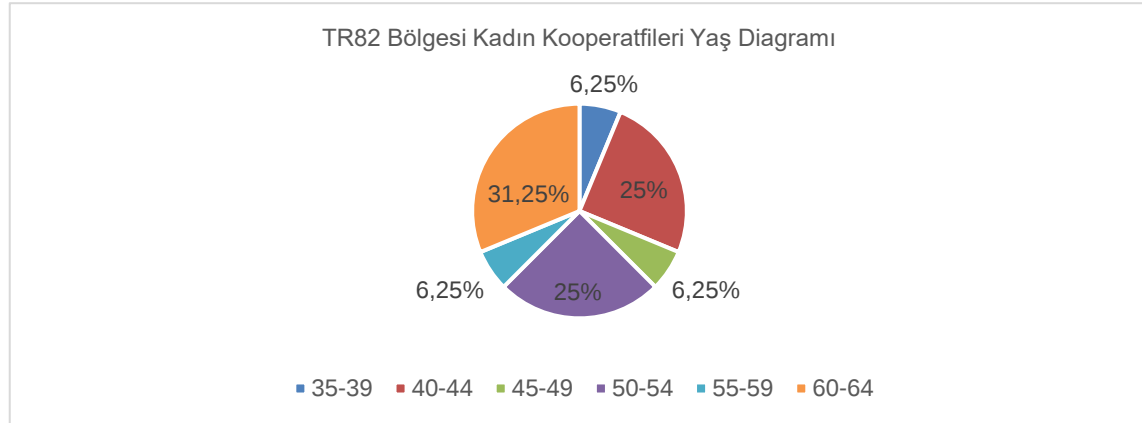
2.2. Araştırma Bulguları ve TR82 Bölgesi Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu

2.2.1. Demografik Bilgiler

2.2.1.1. Yaş

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin yaş ortalaması 53 olup yaklaşık %32'sinin 60-64 yaş grubunda yer aldığı görülmektedir.

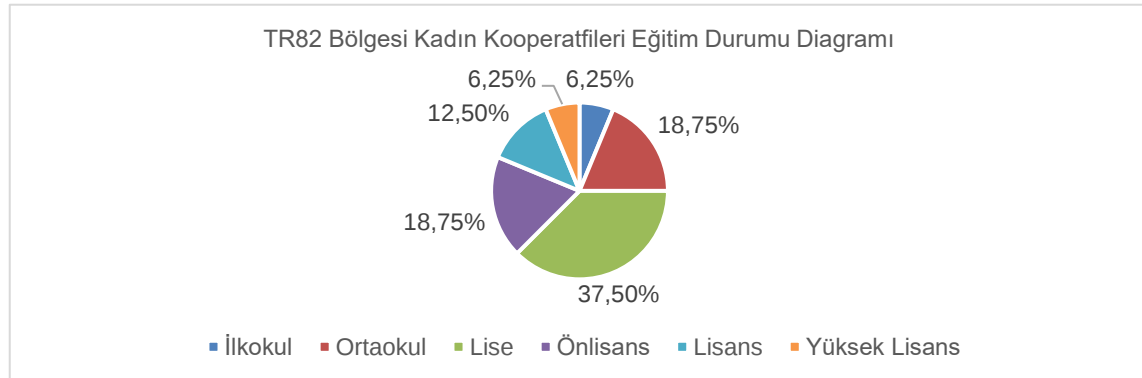
Şekil 5: Yaş Diyagramı

2.2.1.2. Eğitim Durumu ve Meslek Bilgisi

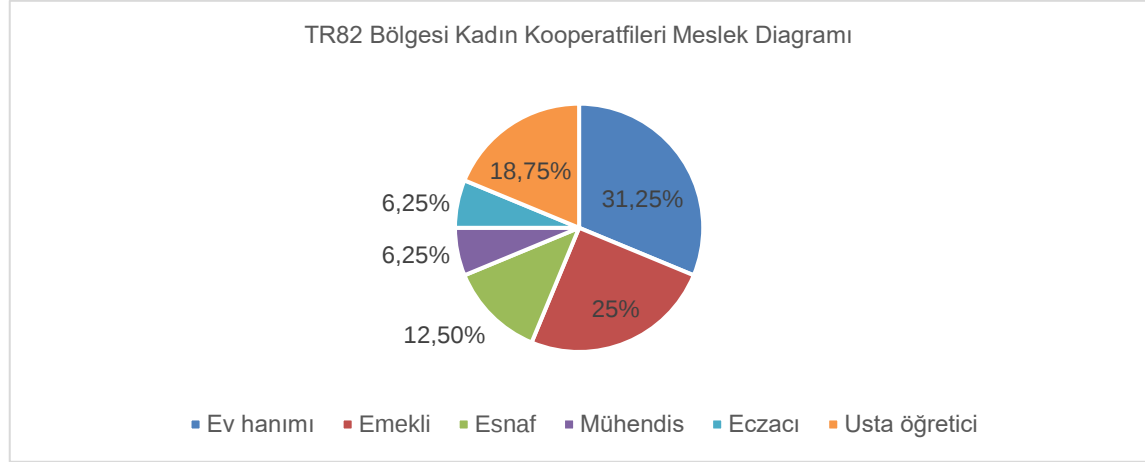
Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %38'i lise mezunudur. Yaklaşık %13'ü ise lisans mezunu, %19'u ön-lisans ve ortaokul mezunu iken yaklaşık %7'si ilkokul ve yüksek lisans mezunudur.

Şekil 6: Eğitim Durumu

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %32'si mesleğini ev hanımı, %25'si ise emekli olarak tanımlamıştır. Söz konusu meslekleri, oran sırasıyla usta öğretici, esnaf ve mühendis-eczacı takip etmiştir.

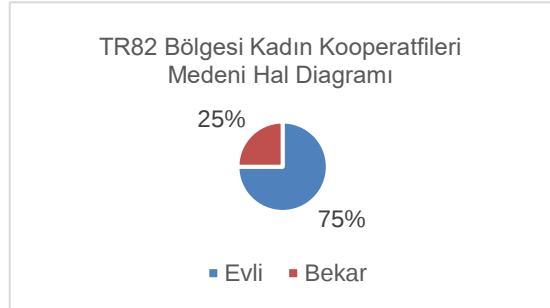
Şekil 7: Meslek Bilgisi

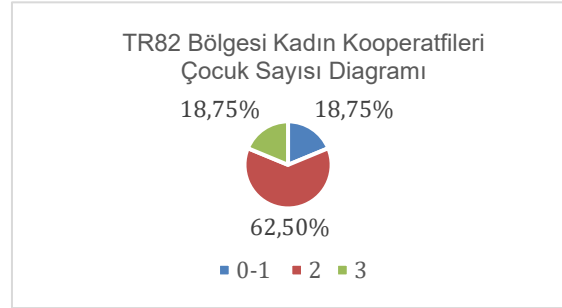
2.2.1.3. Medeni Hal ve Çocuk Sayısı

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin %75'i evli, %25'i bekar; yaklaşık %63'ü iki çocuğa sahiptir.

Şekil 8: Medeni Hal Bilgisi

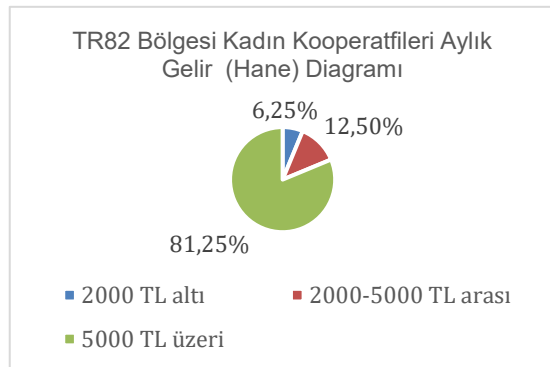
Şekil 9: Çocuk Sayısı Bilgisi

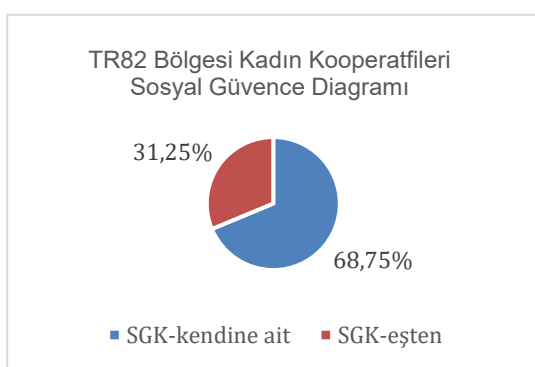
2.2.1.4. Aylık Gelir (Hane) ve Sosyal Güvence Durumu

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %82'lik kısmı hane olarak aylık gelir tutarını 5.000 TL ve üzeri olarak belirtmiştir. Kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %69'unun kendine ait sosyal güvencesi vardır.

Şekil 10: Aylık Gelir (Hane) Bilgisi

Şekil 11: Sosyal Güvence Durumu

2.2.2. Kooperatif ile İlgili Genel Bilgiler

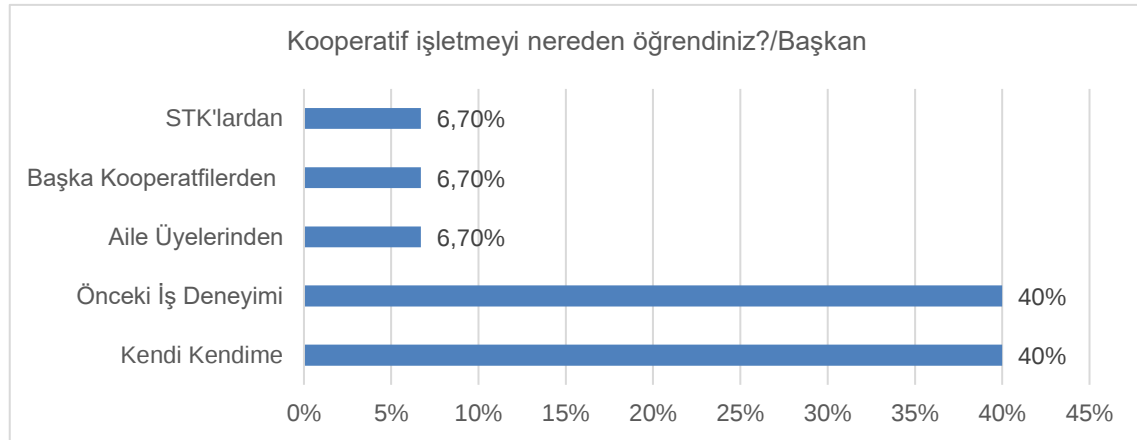
Kooperatif başkanlarına yöneltilen “kooperatif işletmeyi nereden öğrendiniz?” sorusuna katılımcıların %40’ı “kendi kendine”, %40’ı ise “önceki iş deneyimi” cevabını vermiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler kapsamında “kooperatifinizin kuruluş serüveni nedir?”, “kuruluş amacınız nedir?” sorularına verilen cevaplarda katılımcıların daha önce çeşitli derneklerde çalıştıkları, dernek tüzel kişiliğinde yapılan çalışmaların kooperatifçilik için bir atlık oluşturduğu bilgisi alınmış ancak kooperatif yapısıyla daha fazla imkana erişebildiklerini ve daha fazla kadınla temas halinde olabildiklerini vurgulamışlardır.

Dernek olarak kurulmayı düşünüp yaptığı araştırma sonrası kooperatif olmayı seçen kadın kooperatifleri de mevcuttur. Yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılar kadın kooperatifi olduklarında daha çok dikkate alındıklarını ve daha ciddi imkanlara ulaşabildiklerini; dernekte de çok proje yazdıklarını ancak kooperatif olarak daha çok kadına dokunabildiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca yörelerindeki kadınları ekonomik açıdan güçlendirmek istediklerini bu nedenle ilk önce dernek kurduklarını, ancak daha sonra daha çok kadına ulaşmak istedikleri için kooperatifleştiklerini, bu konuda Ticaret İl Müdürlüğü’nün ve KUZKA’nın destek olduğunu belirtmişlerdir.

Kooperatiflerinin kuruluşu hakkında bilgi veren kooperatif temsilcileri kuruluş aşamasında maddi açıdan çok fazla zorluklarla karşılaştıklarını ancak ortaklarının hali hazırda evlerinde turşu, reçel gibi gıdalar ürettiklerini; bir araya gelip, ilçelerinde yaşayan kadınlara iş alanı açmak istediklerini aktarmıştır. İlk önce dernek kurmayı düşündüklerini, derneği olan arkadaşlarından kooperatif kurmanın daha iyi olacağı bilgisini aldıklarını; amaçlarının istihdam ve üretim olduğu için kooperatif kurmanın daha isabetli olacağını düşüncesiyle yola çıktıklarını ifade etmiştir. Faaliyete başladıklarında yöre halkı tarafından kadınların böyle bir girişimde bulunmasının yadırgandığını, ilerleyen süreç içinde kabul ettiklerini vurgulamış; kooperatiflerinde çalışmak isteyen kadınların sayısının arttığını dile getirmiştir.

Bazı katılımcılar ise emeklilik sonrası doğup büyüdüğü il/ilçelerinin gelişimine katkıda bulunmak amacı ile kooperatif kurmak istediklerini ve kooperatifçilik alanında gerekli olan muhasebe ve hukuk gibi bilgileri önceki profesyonel hayatlarından edindiklerini ifade etmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar yöreleriyle ilgili yerli tatları ederinde satabilmek, yörelerindeki insan, turizm ve tarım kapasitesinin kullanılmasını sağlamak konusunda istekli olduklarını belirtmiş; gıda ürünlerinin turizm ile entegresini sağlamak istediklerini; kadın istihdamını hedeflediklerini kadın kooperatifçiliğinin tüm bu amaçlara hizmet ettiğini düşündükleri için kooperatif kurduklarını dile getirmiştir. Buna karşın kuruluş aşamasında çok derin ekonomik sıkıntılar yaşadıklarını da eklemiştir.

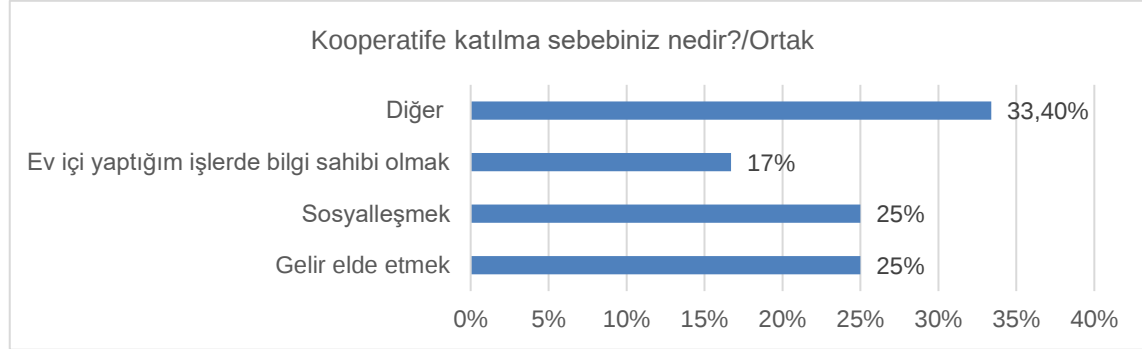
Şekil 12: Kooperatif İşletmeye İlişkin Bilgiler

Sadece kooperatif ortaklarına sorulan “kooperatife katılma sebebiniz nedir?” sorusuna gelir elde etmek, sosyalleşmek ve ev içi yaptığım işlerde bilgi sahibi olmak seçenekleri dışında yaklaşık %34’lük bir kısmın “diğer” cevabı verdiği görülmektedir. Yapılan derinlemesine görüşmelerde diğer seçeneğinin içeriği; kadınlara yardım etmek, satışlarına destek olmak, tecrübe paylaşımı yapmak

olarak ifade edilmiştir. Derinlemesine görüşmelerde katılımcılar kooperatiftan elde ettikleri gelirle çocuklarına destek olduklarını, kooperatifte arkadaş edindiklerini ve sosyalleşebildiklerini dile getirmiştir.

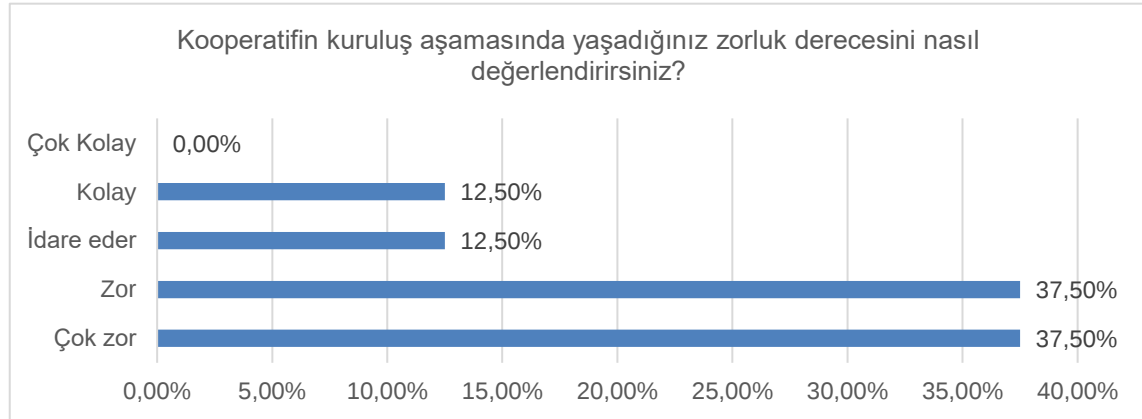
Şekil 13: Kooperatife Katılma Sebebine İlişkin Bilgiler

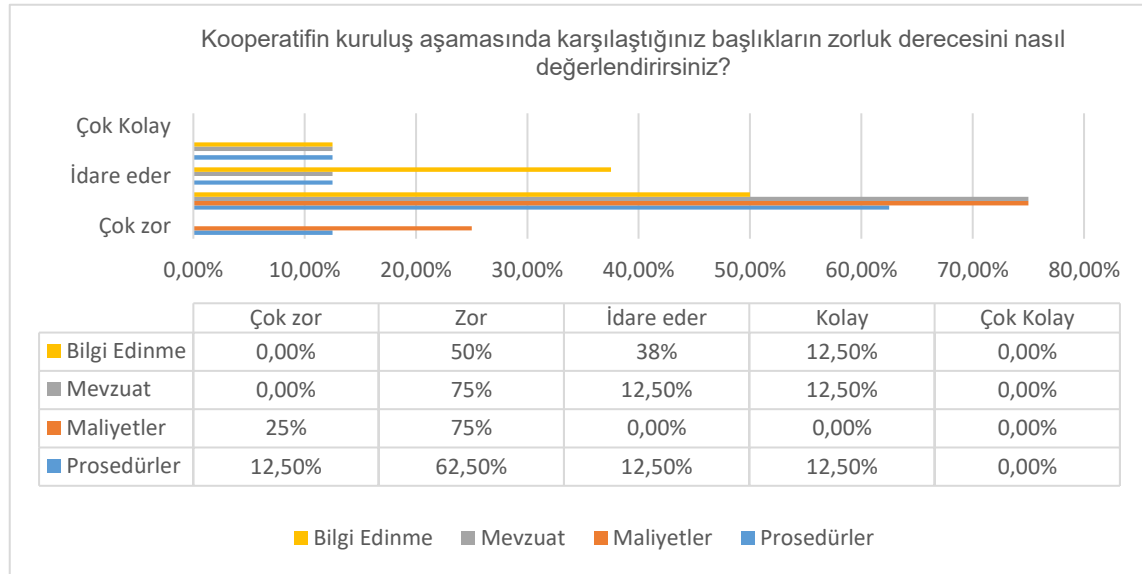
2.2.3. Kuruluş Aşaması ve Yasal Yükümlülükler

Sadece kooperatif başkanlarına yöneltilen kuruluş aşamasında karşılaşılan zorluklara ilişkin olarak “zor” ve “çok zor” değerlendirmesi yapanların toplam oranı yaklaşık %76 olarak tespit edilmiştir.

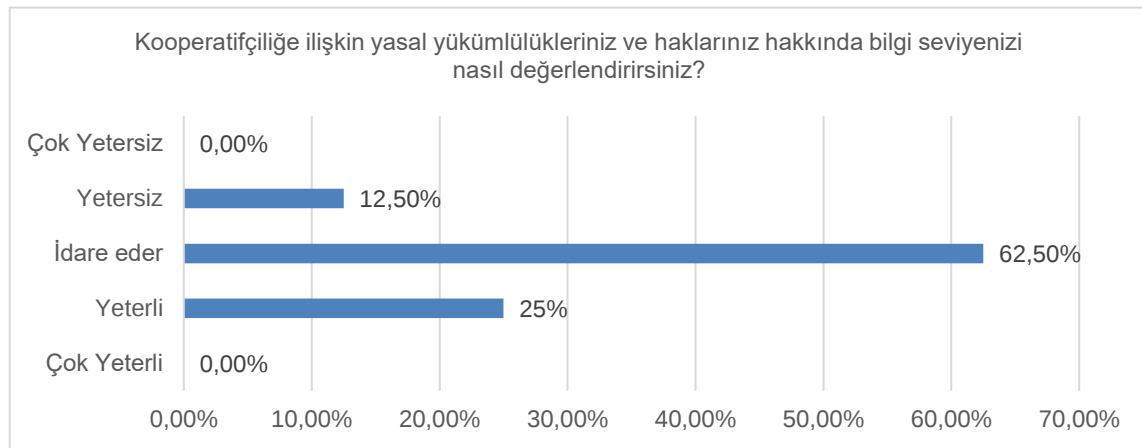
Şekil 14: Kuruluş Aşamasında Yaşanan Zorluklara İlişkin Değerlendirmeler

Kuruluş aşamasında yaşanan zorluklara ilişkin sorulan soruya yaklaşık %75'lik oran ile “mevzuat”, %100'lük oran ile “maliyetler” başlıklarının “zor” ve “çok zor” şeklinde değerlendirilmesi dikkat çekicidir. Derinlemesine görüşmelerde kooperatife ilişkin resmi işlemlerin ilçelerde yapılamadığı, sadece il merkezinde işlemlerin yürütülmesi nedeniyle il merkezine gitmenin artı bir maliyet oluşturduğu ve zaman aldığı bu nedenle ilçelerde resmi işlemlerin yapılabilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, kuruluş aşamasında yürütülmesi gereken işlem ve prosedürler hakkında yeterince bilgiye sahip olmadıkları ve ödemeler konusunda öngörüle bulunamadıkları kooperatif temsilcileri tarafından dile getirilmiştir.

Şekil 15: Kuruluş Aşamasında Yaşanan Zorluklara İlişkin Detaylı Değerlendirmeler

Kooperatifçiliğe ilişkin yasal yükümlülükler ve haklar konusunda kendilerini “yeterli” olarak değerlendiren katılımcıların oranı %25 gibi görece düşük bir orandır. Derinlemesine görüşmelerde kooperatifçiliğe ilişkin sorumluluklar hakkında bilgi edinme konusunda bireysel çaba harcandıkları bu nedenle Ticaret Bakanlığı tarafından kooperatifçilik hakkında kurumsal bir bilgilendirme süreci olması gerektiği dile getirilmiştir.

Şekil 16: Kooperatifçiliğe İlişkin Sahip Olunan Yasal Yükümlülük ve Haklar Hakkında Değerlendirmeler

2.2.4. Kooperatif Faaliyetleri

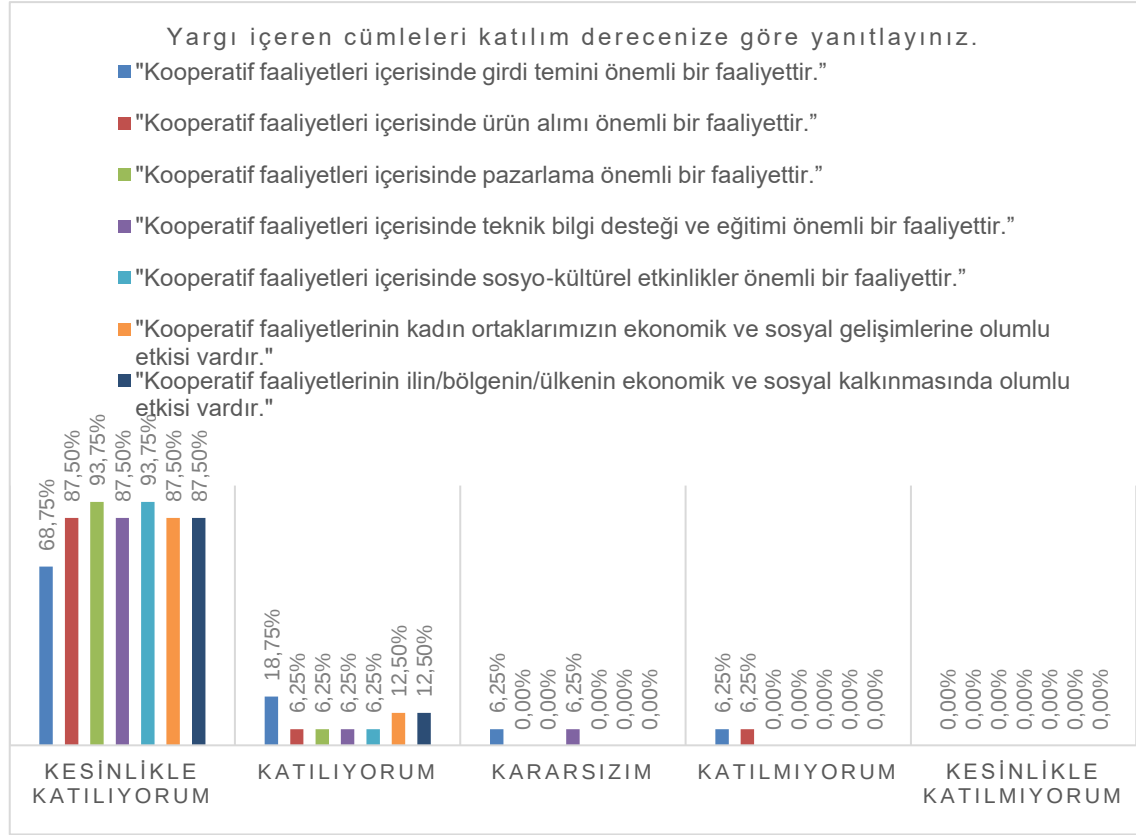
Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerine kooperatif faaliyetlerine ilişkin yargı içeren cümlelere katılım derecesi sorulmuştur. Alınan cevaplara göre pazarlama ile sosyo-kültürel faaliyetler kooperatif faaliyetleri içinde yaklaşık %94'lük bir oranla önemli bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir.

Soru grubuna ilişkin derinlemesine görüşmelerde katılımcılar kooperatifçiliği, Anadolu Kadınının sosyalleşebildiği bir mekân olarak tanımlamış; kooperatifçiliğin başkalaşmadan değişmeyi ve gelişmeyi mümkün kıldığını ifade etmiştir. Yörelerindeki kadınlarda eşim izin vermez düşüncesinin baskın olduğunu ifade eden katılımcılar, kadınların çalışmasını uygun bulmayan görüşü değiştirebilmek ve bunu aşabilmek için insan üstü bir çaba gösterdiklerini dile getirmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde kooperatif faaliyetlerine ilişkin soruyu değerlendiren katılımcılar sadece ortaklarının değil, kooperatiflerinde yevmiyeli çalışan kadınların bile özgüven kazandığını

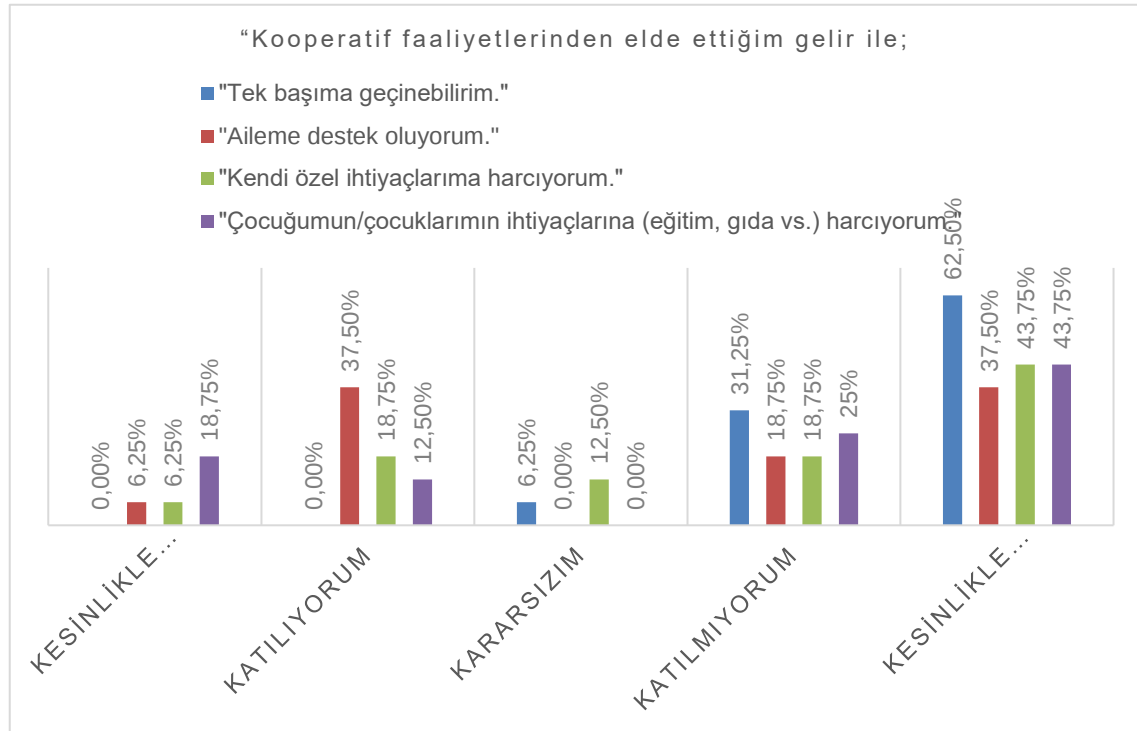
ifade etmiştir. Ayrıca yöre ekonomilerinin kalkınmasında önemli rol oynadıklarını; ekonomiye, pazara katkı sağladıklarını; hammadde alımlarında da köylü kadınları tercih ettiklerini aktarmıştır.

Şekil 17: Kooperatif Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %94'lük gibi bir çoğunluğu kooperatif faaliyetlerinden elde ettiği gelir ile "tek başıma geçinebilirim" yargısına "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" cevabını vermiştir. Bu soru grubundan "aileme destek oluyorum" yargısı ile "çocuğumun/çocuklarımların ihtiyaçlarına (eğitim, gıda vs.) harcıyorum" yargısına "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" cevabını veren kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık oranı sırayla %44 ve %32 olarak tespit edilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde, özellikle başkanların kooperatiftan hiç gelir elde etmediği hatta kendi gelirlerinden (emekli maaşları veya profesyonel işlerinden elde ettikleri maaş) kooperatife katkıda bulundukları tespit edilmiştir.

Şekil 18: Kooperatif Faaliyetlerinden Elde Edilen Gelire İlişkin Değerlendirmeler

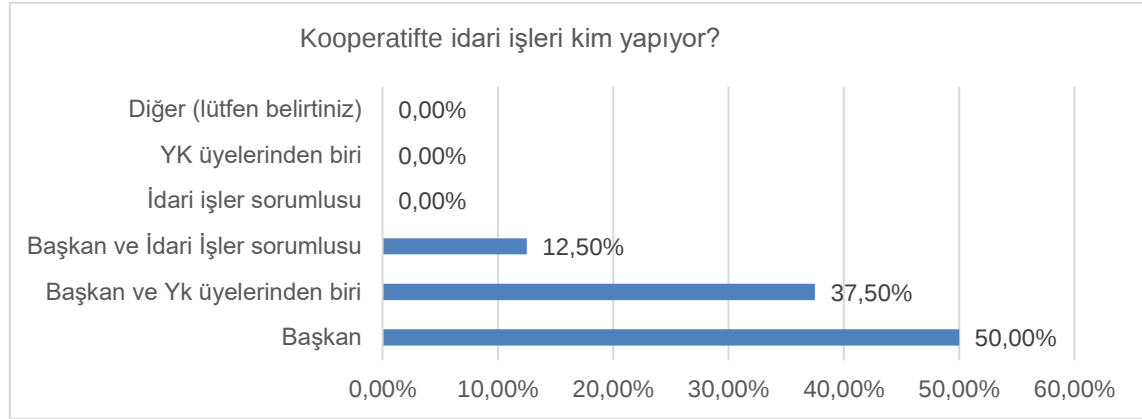
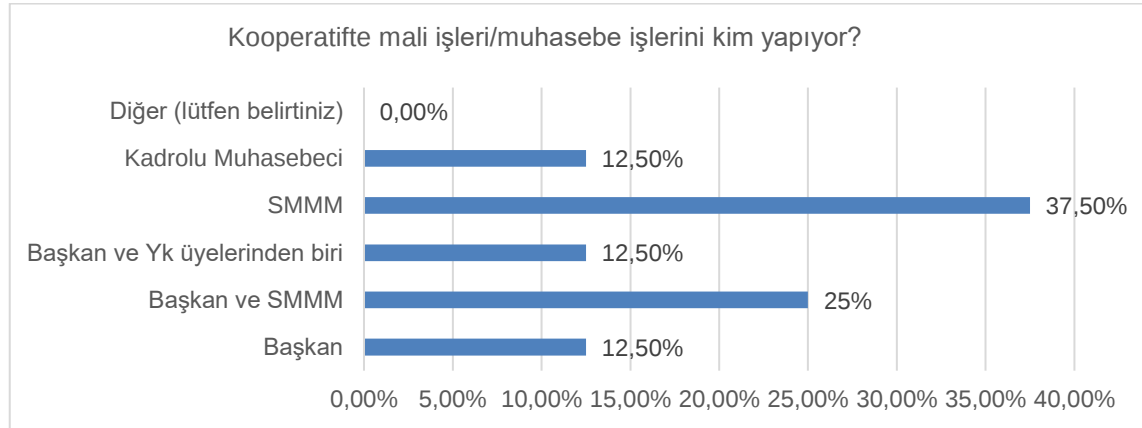
2.2.5. Planlama

Kooperatif başkanlarına sorulan "kooperatif faaliyetlerini belirlenen bir plan dahilinde mi gerçekleştiriyorsunuz?" sorusuna katılımcıların %75'i evet cevabını vermiştir. Derinlemesine görüşmelerde evet cevabını veren katılımcıların üretim planlaması bilgisi alınmıştır. Üretim planları, ürünlerin mevsimselliği ile bir önceki yılın satış miktarları göz önünde bulundurularak oluşturulmaktadır. Eğitim, pazarlama, iletişim gibi faaliyetlerin ise bir planlama dahilinde yapılmadığı belirtilmiştir.

Şekil 19: Planlamaya İlişkin Değerlendirme

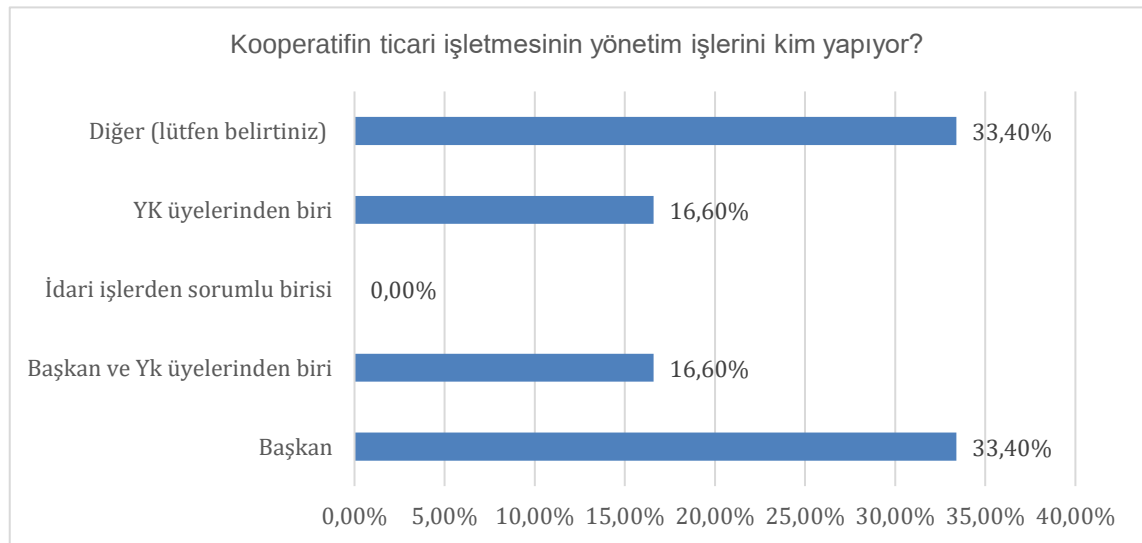
2.2.6. Yönetim

Kadın kooperatifi temsilcilerine yönetim başlığı altında idari işlerin, mali işlerin ve ticari işletmelerin yönetimine ilişkin sorular sorulmuştur. Şekil 20, 21 ve 22'de görülen ağırlıkta yanıtlar verilmiştir.

Şekil 20: İdari İşlerin Yönetimi**Şekil 21: Mali İşlerin Yönetimi**

İdari işlerde başkanın sorumluluğunun yüksek olduğu görülmekle birlikte mali işlerin görece Serbest Mali Müşavirlere bırakıldığı görülmektedir.

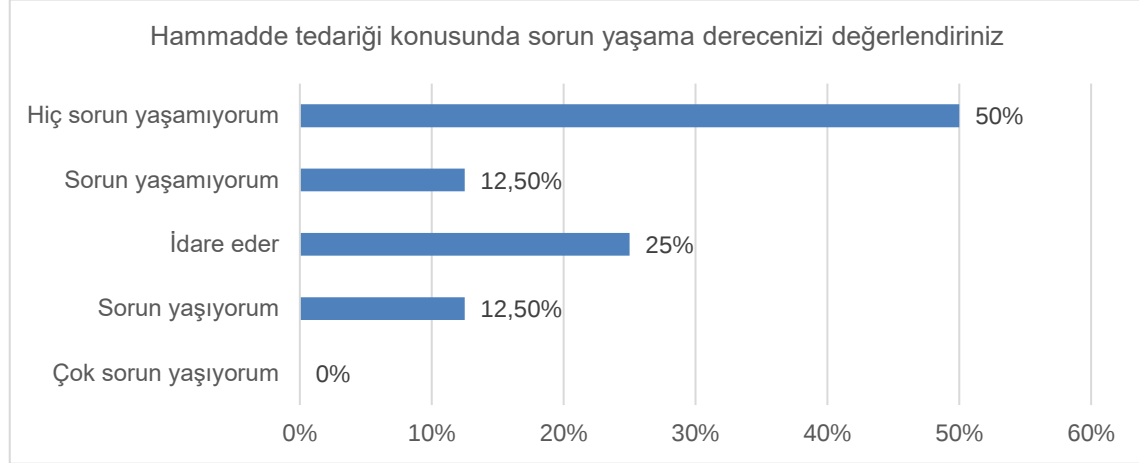
Araştırmaya katılan 2 kooperatifin ticari işletmesinin olmadığı görülmüştür. Ticari işletmesi olan kooperatiflerin yönetim işlerinin yaklaşık %35 oranla başkan tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. "Diğer" yanıtını veren kooperatif temsilcileri ise ticari işletmelerinin yönetim işlerini ortaklarıyla birlikte yaptıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 22: Ticari İşletmelerin Yönetimi

2.2.7. Üretim

Üretim başlığı altında hammadde tedarikine ilişkin sorulan soruya katılımcıların %50'si hiç sorun yaşamadığını ifade etmiştir. Derinlemesine görüşmelerde hammadde teminin ortaklardan, yöredeki esnaftan, köylülerden ve yöresel pazarlardan sağlandığı belirtilmiştir.

Şekil 23: Hammadde Tedarikine İlişkin Değerlendirmeler

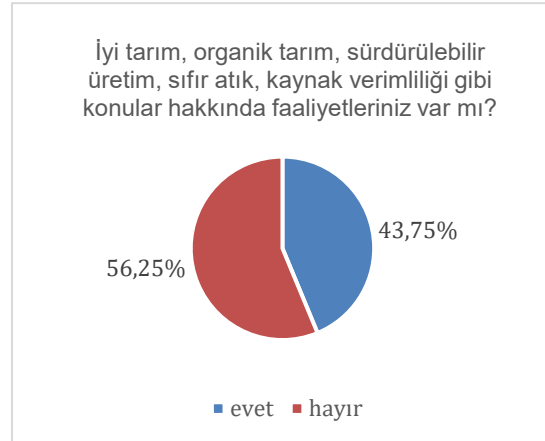
Üretim teknolojileri ile ilgili gelişmeleri takip eden katılımcıların hepsi bu gelişmeleri internet üzerinden sosyal medyadan takip ettiklerini ifade etmiştir. Derinlemesine görüşmelerde, üretim teknolojileri ile ilgili gelişmeleri bilinçli olarak tercih etmediğini ifade eden katılımcı, geleneksel yöntemleri tercih ettiğini, makinalarla yapılan ürünlerin farklı tatta olduğunu ve müşterilerin bunu fark ettiğini dile getirmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde iyi tarım, sıfır atık gibi uygulamalara ilişkin verilen cevaplarda söz konusu uygulamaların bir kısmının belli bir sistematik ve standarda bağlı olmasa da yapıldığı; bu uygulamaları yapamayan kooperatiflerin ise söz konusu uygulamaları hayata geçirme konusunda olumlu yaklaşımlara sahip olduğu görülmüştür. Katılımcılar KUZKA'dan aldıkları eğitim sayesinde bu tür uygulamaları öğrendiklerini; paketlemede geri dönüşümlü ürünler tercih ettiklerini, gıda atıklarını gübre yapacak şekilde biriktirdiklerini ifade ederek bu konularda kooperatiflerin ortak çalışma yürütmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Katılımcıların bazıları ise, bu tarz uygulamaların maliyetli olduğunu, bu konuda destek verilmesi gerektiği ifade etmiştir.

Şekil 24: Üretime İlişkin Değerlendirmeler-1

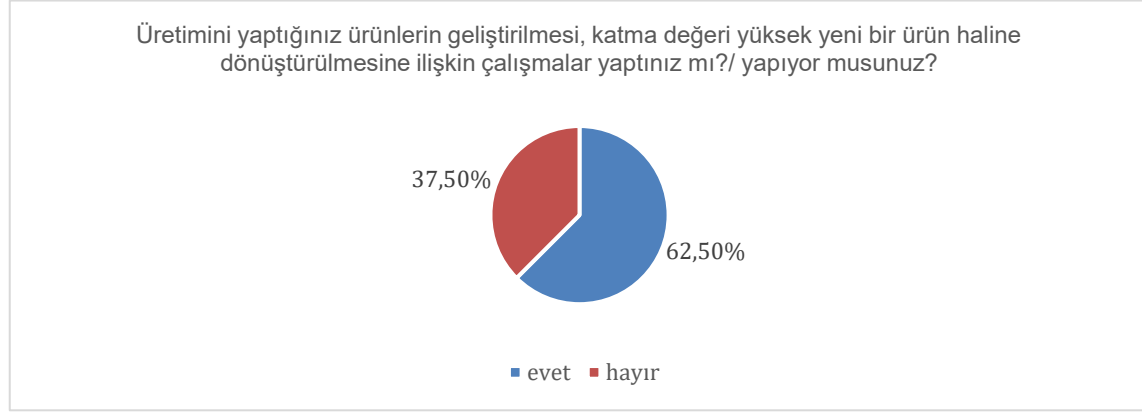
Şekil 25: Üretime İlişkin Değerlendirmeler-2

2.2.8. Kooperatifin Ar-Ge Çalışmaları

Kadın kooperatiflerinin araştırma-geliştirme faaliyetleri yürütmesi kurumsallaşma ve ürün geliştirme açısından önemli sayılabilecek alanlar arasındadır. Bu başlığa ilişkin yöneltilen sorular ve değerlendirmeler Şekil 26, 27 ve 28'de görülmektedir.

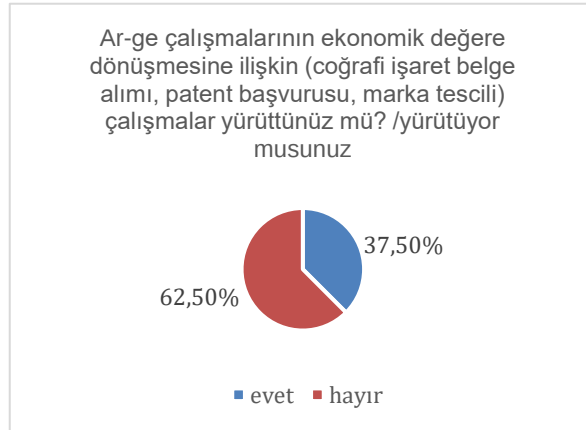
Şekil 26: Ar-Ge Çalışmalarına İlişkin Değerlendirmeler-1

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %63'ü üretimini yaptıkları ürünlerin geliştirilmesi, katma değeri yüksek yeni bir ürün haline dönüştürülmesine ilişkin çalışmalar yürüttüklerini/yürütmekte olduklarını belirtmiştir. Derinlemesine görüşmelerde bu faaliyetlerin içeriği sorulduğunda, yörelere özgü ve hammadde sıkıntısı çekmedikleri gıda ve el işi ürünlerinin modernizasyonuna yönelik çalışmalar yaptıklarını açıklamışlardır.

Ar-ge çalışmalarının önemli bir basamağı olan patent, tescil gibi işlemlerin yürütülme oranı ise düşük kalmıştır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriye göre bu sonucun nedeninin tescil ve patent işlemlerinin nasıl yapılacağına dair bilgi eksikliği ile maliyet olduğu anlaşılmıştır. Ar-ge çalışmalarında diğer kurumlarla iş birliği yapma oranı %75'tir. Derinlemesine görüşmelerde üniversitelerin iş birliği yapılan kurumlar arasında ön plana çıktığı görülmüştür.

Şekil 27: Ar-Ge Çalışmalarına İlişkin Dğr.-2

Şekil 28: Ar-Ge Çalışmalarına İlişkin Dğr.-3

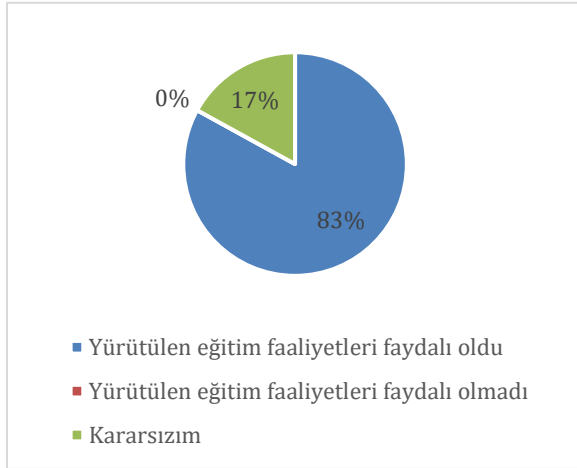

Eğitim faaliyetleri, kooperatiflerin ar-ge faaliyetlerini destekleyen, belli bir plan ve öncelik dahilinde, ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yürütülmesi gereken faaliyetler arasında sayılmaktadır. Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin %75'i kooperatiflerinde eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğünü; %83'ü yürütülen eğitim faaliyetlerinin faydalı olduğunu ifade etmiştir. Eğitim faaliyetlerine ilişkin derinlemesine görüşmelerde kooperatif temsilcilerinin büyük bir çoğunluğu eğitim ihtiyacından söz etmiştir. Kooperatif işleyişi ve yönetimine yönelik genel eğitimlerin yanı sıra her kooperatifin faaliyet gösterdiği sektör ve alana yönelik özel nitelikli eğitim taleplerinin de olduğu görülmüştür.

Şekil 29: Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Bilgi-1

Şekil 30: Eğitim Faaliyetlerine İlişkin Bilgi-2

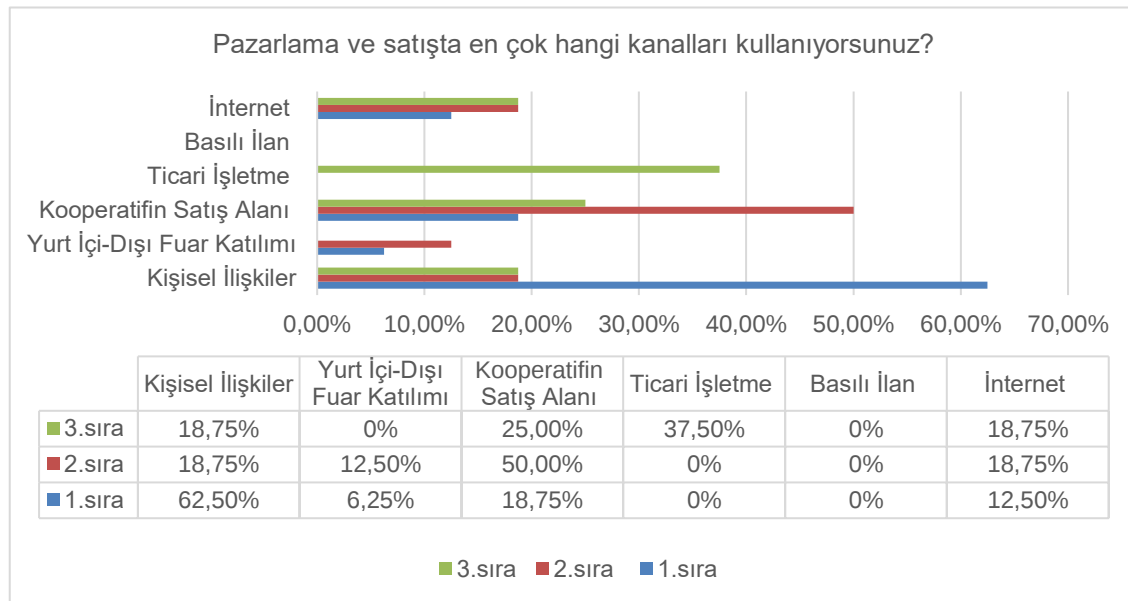
Derinlemesine görüşmelerde eğitimlerin KUZKA, Üniversiteler ve Halk Eğitim'den alındığı ve faydalı olduğu bilgisi alınmıştır. Eğitim ihtiyacı olarak, sosyal medya hesabı kullanma, ürün geliştirme, muhasebe, proje yazımı, pazarlama, hijyen ve kooperatifçilik işletimi eğitim başlıklarının ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca pandemi ve maddi yoksunluk nedeniyle kadınların psikolojik desteğe de ihtiyacı olduğu dile getirilmiştir.

Derinlemesine görüşmelerde kooperatif temsilcilerine sorulan “kooperatifinizin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi için nelere ihtiyaç duyuyorsunuz?” sorusuna katılımcıların genel olarak ekipman, danışmanlık ve eğitim yanıtı verdiği görülmüştür.

2.2.9. Pazarlama-Satış-Dağıtım Kanalları

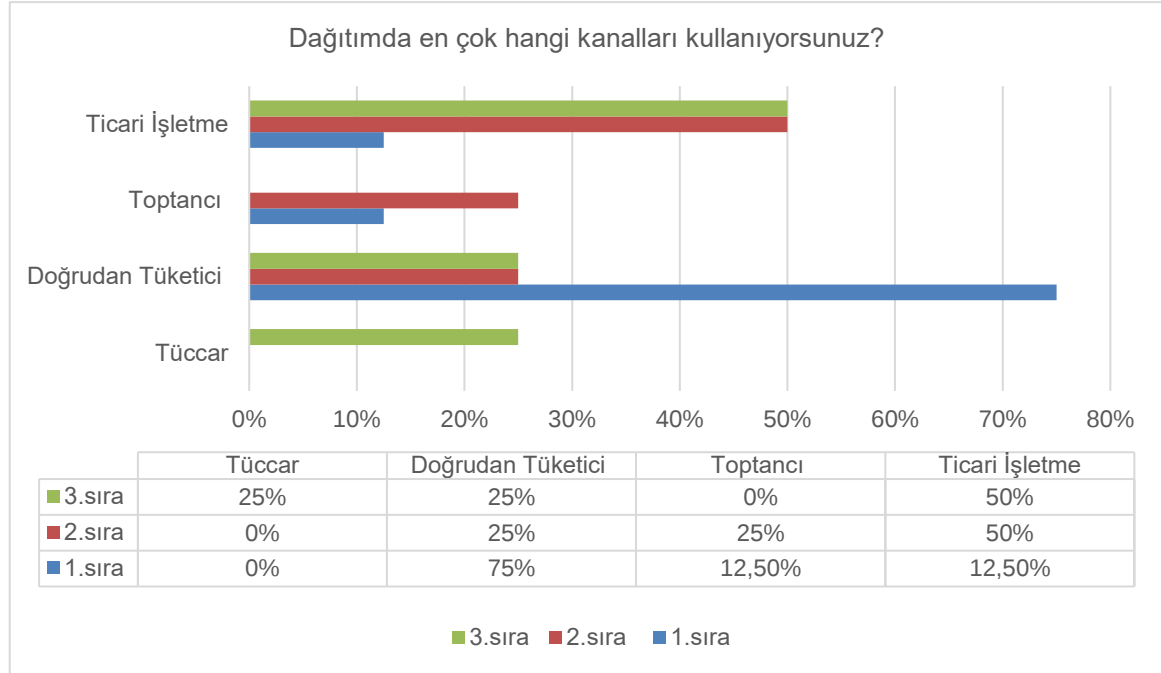
Araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinin hali hazırda kullandığı pazarlama, satış ve dağıtım kanallarına yönelik hazırlanan soruların yer aldığı bölüm altında katılımcılara ilk olarak pazarlama ve satışta kullandıkları kanalları çoktan aza doğru (1'den 3'e) sıralamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan kooperatif temsilcileri pazarlama ve satışta en çok kişisel ilişkilerini, ikinci sırada kooperatifin satış alanını, üçüncü sırada ise ticari işletmeleri kullandıkları ifade etmişlerdir. Pazarlama ve satışta basılı ilan kullanmayan kooperatif temsilcilerinin internet kullanımının da diğer seçeneklere kıyasla düşük oranda kaldığı görülmektedir.

Şekil 31: Pazarlama ve Satışa İlişkin Bilgiler

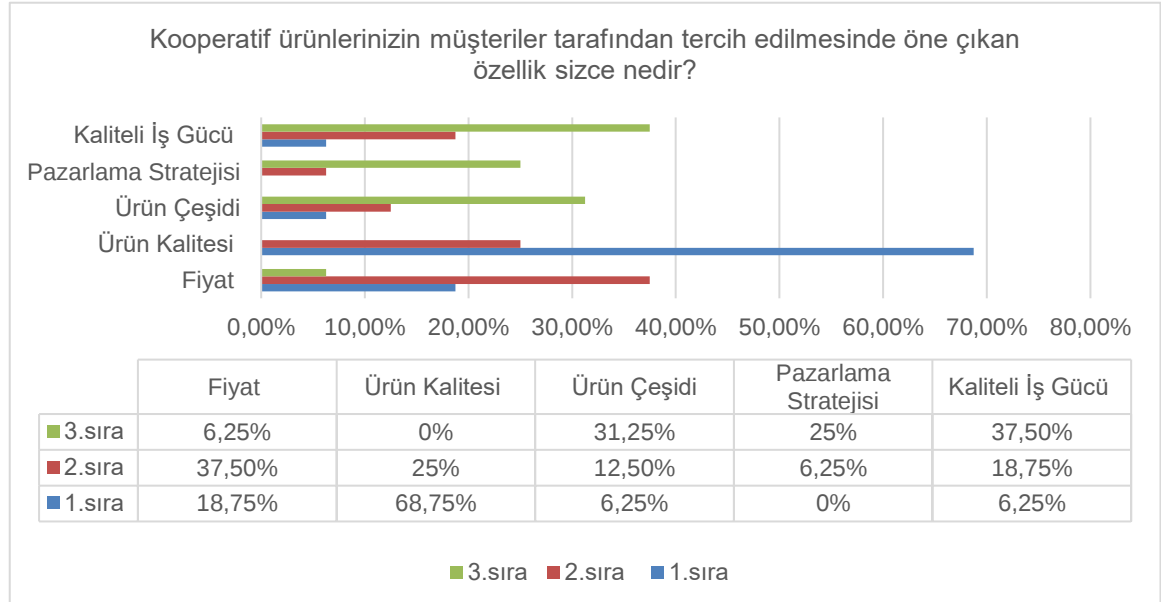
Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin dağıtımda en çok doğrudan tüketici kanalını tercih ettikleri görülmüştür.

Şekil 32: Dağıtıma İlişkin Bilgiler

Kadın kooperatifi temsilcilerinden kendi ürünlerini müşterileri gözünden değerlendirerek ürünlerinin tercih edilmesinde öne çıkan özellikleri en çoktan en aza (1'den 3'e) doğru sıralamaları istenmiştir. Katılımcılara göre öne çıkan özellikler ürün kalitesi, fiyat ve kaliteli iş gücü olarak sıralanmıştır.

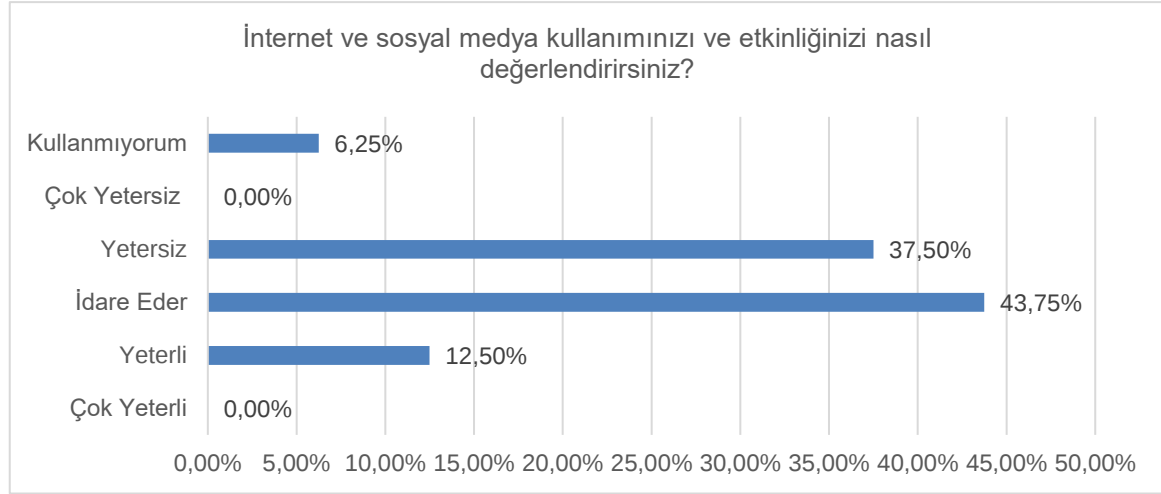
Şekil 33: Kooperatifin Ürünlerine İlişkin Değerlendirmeler

Kadın kooperatifi temsilcilerine sorulan "internet ve sosyal medya kullanımınızı ve etkinliğinizi nasıl değerlendirirsiniz?" sorusuna kendini "yeterli" olarak değerlendiren katılımcıların çok düşük bir oranda kaldığı görülmüştür. Derinlemesine görüşmelerde dijital pazarlama ve sosyal medya kullanımının profesyonelce yapılmadığı, bu konuda nitelikli personel istihdam edilmesi ya da bir ortağın bu konuda uzmanlaşması gerektiği vurgulanmış ancak bütçe kısıtı nedeniyle söz konusu

girişimlerin yapılamadığı ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar akıllı telefonlarının olmaması nedeniyle sosyal medya ve internet kullanma etkinliklerinin sınırlı olduğunu dile getirmiştir.

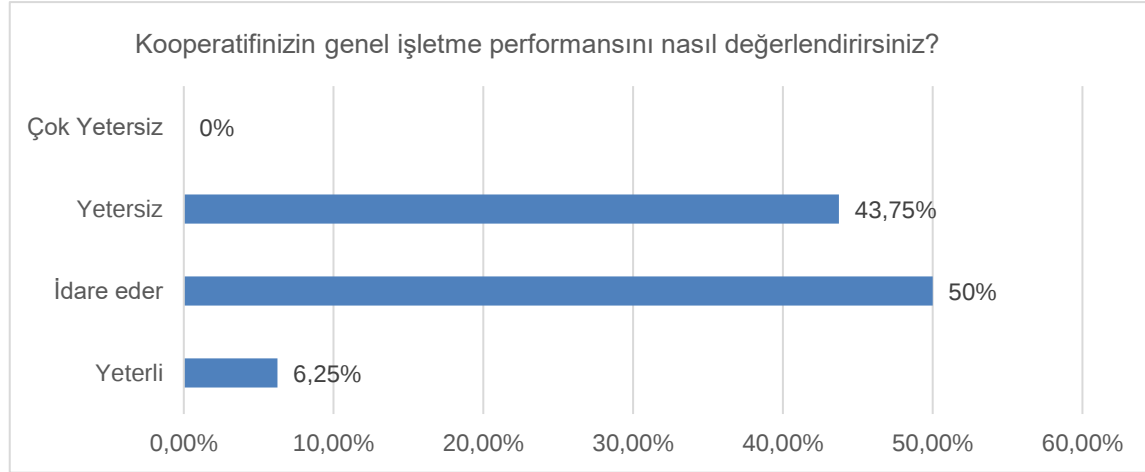
Şekil 34: İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Etkinliğine İlişkin Değerlendirmeler

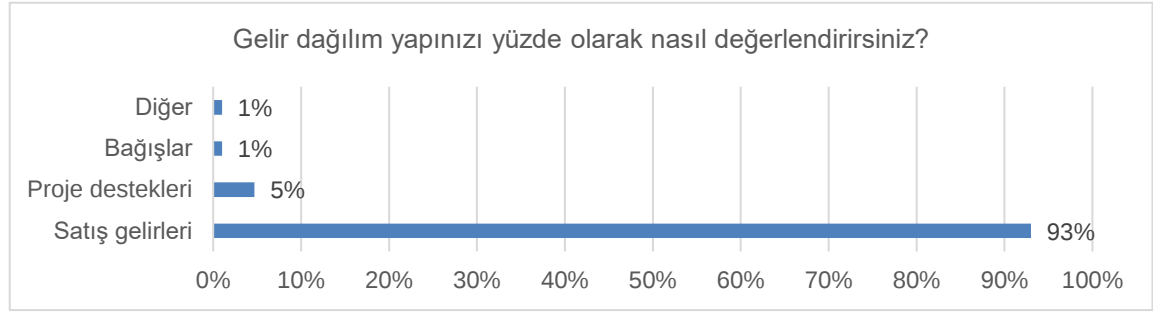
2.2.10. Kooperatifin Finansal Durumu

Araştırmaya katılan temsilcilere kooperatiflerinin mevcut finansal durumlarını değerlendirmeleri amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur. Kooperatif temsilcilerinden kooperatiflerinin yıllık işletme performansını “yeterli” olarak değerlendirenlerin oranı yaklaşık %7 gibi düşük bir oranda kalmıştır. Derinlemesine görüşmelerde bu oranın düşük kalmasının nedeni genel olarak pandemi, kuruluş aşamasında çok fazla borçlanma ve enflasyon olarak ifade edilmiştir.

Şekil 35: Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-1

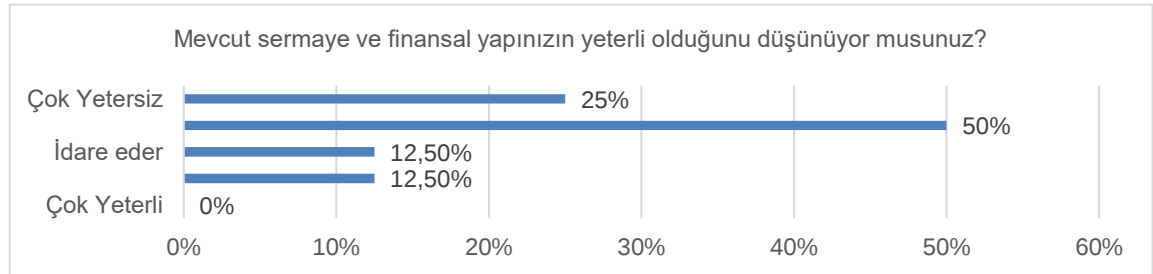
Araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinden gelir dağılım yapısının yüzde olarak değerlendirilmeleri istenmiştir. Elde edilen veriye göre satış gelirlerinin yüzdesi ortalama %93 olarak tespit edilmiştir. “Diğer” gelir kalemi aidatlar olarak belirtilmiştir.

Şekil 36:Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-2

Gider dağılımında ise üretimden kaynaklanan giderler yüzdesi ortalama %30,2 olarak tespit edilmiştir. “Diğer” gider kalemi personel, ikramlık ve genel kurul gideri olarak belirtilmiştir.

Şekil 37:Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-3

Kadın kooperatifi temsilcilerinin %50’si kooperatiflerine ait mevcut sermaye ve finansal yapılarının “yetersiz” olduğunu ifade etmiştir. Derinlemesine görüşmelerde araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinin yıllık cirosunun toplamda ortalama 48.000 TL olduğu hesaplanmıştır.

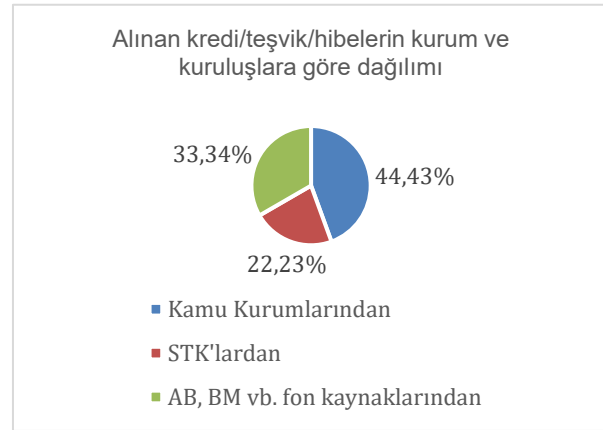
Şekil 38: Finansal Duruma İlişkin Değerlendirmeler-4

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin %75’i kurum ve kuruluşlardan kredi/teşvik/hibe aldığını ifade etmiştir. Alınan kredi/teşvik/hibelerin kurum ve kuruluşlara göre dağılımı Şekil 40’ta gösterilmiştir.

Şekil 39: Finansal Duruma İlişkin Dğr.-5

Şekil 40: Finansal Duruma İlişkin Dğr.-6

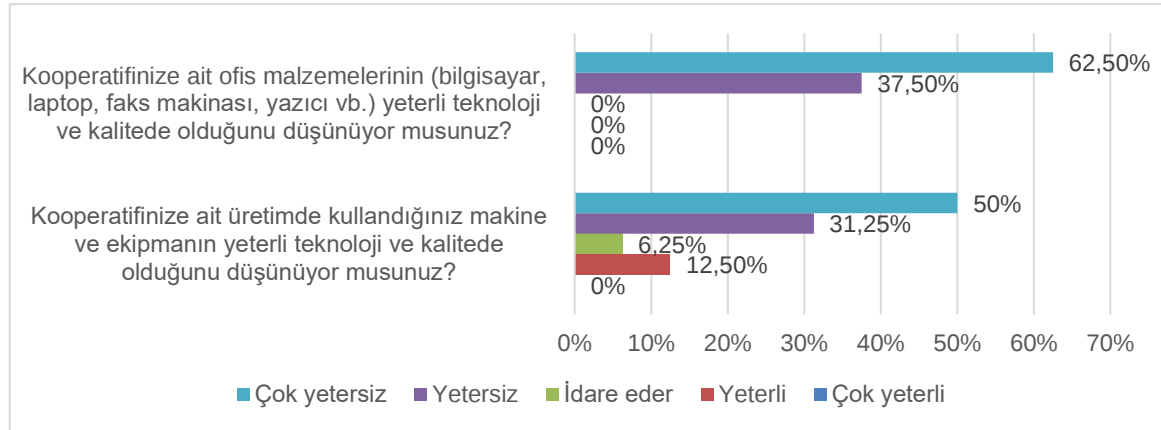
2.2.11. Kooperatifin Sahip Olduğu Makine-Ekipmanın Yeterliliği

Kadın kooperatiflerinin sahip olduğu makine ve ekipman yeterliliğine ilişkin üretimde kullanılan makine ve ekipman ile ofis malzemelerinin yeterliliğine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Araştırmaya katılan kooperatiflerin yaklaşık %63'ü *"kooperatifinize ait ofis malzemelerinin (bilgisayar, laptop, faks makinası, yazıcı vb.) yeterli teknoloji ve kalitede olduğunu düşünüyor musunuz?"* sorusuna "çok yetersiz" cevabını vermiştir. Derinlemesine görüşmelerde çok yetersiz cevabını verdiğini ifade eden katılımcılar aslında kooperatiflerine ait hiçbir ofis malzeme ve ekipmanın olmadığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinin %50'si *"kooperatifinize ait üretimde kullandığınız makine ve ekipmanın yeterli teknoloji ve kalitede olduğunu düşünüyor musunuz?"* sorusuna "çok yetersiz" cevabını vermiştir.

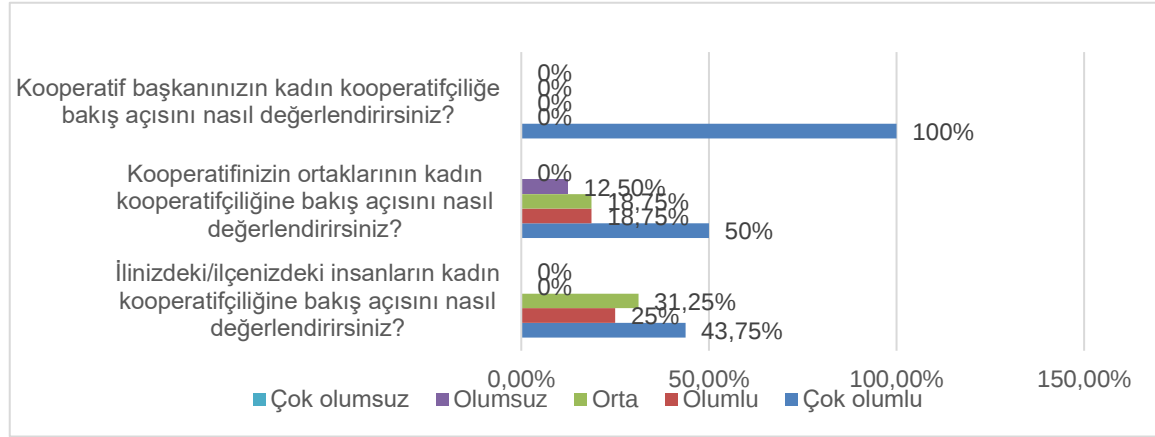
Şekil 41: Makine-Ekipman Yeterliliğine İlişkin Değerlendirmeler

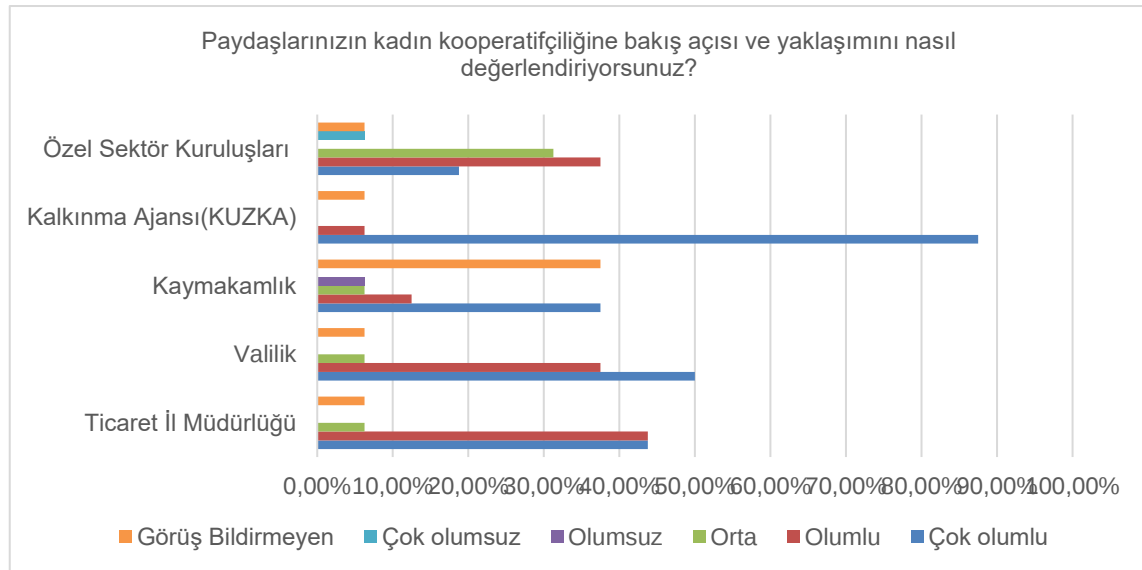
2.2.12. Kadın Kooperatifçiliğe Gösterilen İlg

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinden ortaklarının, başkanlarının, il/ilçelerindeki insanların ve paydaşlarının kadın kooperatifçiliğine yönelik bakış açısını değerlendirmeleri istenmiştir.

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi ortaklarının hepsi kooperatif başkanlarının kadın kooperatifçiliğine bakış açısını "çok olumlu" olarak belirtmiştir. Katılımcıların %50'si ortaklarının kadın kooperatifçiliğine bakış açısını "çok olumlu" olarak değerlendirmiş; "orta" ve "olumsuz" olarak değerlendiren katılımcılar ise derinlemesine görüşmelerde ortakların kooperatifçilik kültürünü özümsemediğini, sadece maddi kazanç beklentisi ile kooperatifte bulunduklarını dile getirmiştir.

Şekil 42: Kadın Kooperatifçiliğine Yönelik Bakış Açısı-1

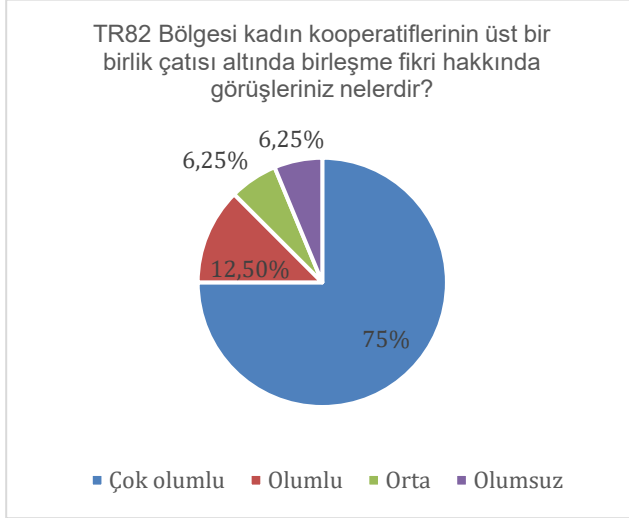
Araştırmaya katılan kadın kooperatifleri temsilcilerinin paydaşlarının kadın kooperatifçiliğine bakış açısı ve yaklaşımının değerlendirme sonuçları Şekil 43'te gösterilmiştir. Tedarikçiler, kargo şirketleri, bankalar ve perakendecilerden oluşan özel sektör kuruluşlarının kadın kooperatifçiliğine bakış açısı katılımcıların yaklaşık %19'i tarafından "çok olumlu", %38 tarafından "olumlu" bulunmuştur. Katılımcıların yaklaşık %88'i KUZKA'nın bakış açısı ve yaklaşımını "çok olumlu", %7'si "olumlu" bulmuştur. Valilik ve kaymakamlıkların bakış açısı ve yaklaşımını "çok olumlu"- "olumlu" bulan katılımcıların oranı sırasıyla, %50- %38, %38-%13 olarak hesaplanmıştır. Ticaret İl Müdürlüklerine ilişkin değerlendirmede "çok olumlu" ve "olumlu" cevabını veren katılımcıların oranı %44 ile aynıdır. Derinlemesine görüşmelerde il/ilçelerde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının, ticaret sanayi odalarının ve belediyelerin de kadın kooperatifleri ile iş birliği içinde olması gerektiğini ifade eden görüşler dile getirilmiştir.

Şekil 43: Kadın Kooperatifçiliğine Yönelik Bakış Açısı-2

Paydaşlara ilişkin yapılan derinlemesine görüşmelerde kadın kooperatifi temsilcilerinin işaret ettiği bir diğer nokta, il ve ilçelerinde kadınların iş hayatında olmasını istemeyen kimselerin varlığı olmuştur. Özellikle kuruluş aşamasında bu bakış açısının yöredeki kadınların kooperatiflere katılımını olumsuz yönde etkilediği; bu bakış açısının kırılması için özellikle il veya ilçedeki belediye, valilik, kaymakamlık gibi kamu kurumlarının kadın kooperatifçiliğine sahip çıkması, birlikte çalışması ve desteklemesi gerektiğini ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu kurumların kadın kooperatiflerinin ürünlerinin yaygınlaştırılmasında, tanıtımında önemli destekler sağlayabileceği dile getirilmiş; Ticaret Bakanlığı'nın teknik ve hukuki olarak daha fazla rehberlik faaliyetleri yürütmesi gerektiği belirtilmiştir.

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerine kadın kooperatifçiliğinin geleceğine yönelik düşüncelerini öğrenmek amacıyla *"İlinizde/ilçenizde kadın kooperatifçiliğinin geleceği ile ilgili beklentinizi nasıl değerlendirirsiniz?"* sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların tümü kadın kooperatifçiliğinin zamanla kurumsallaşarak profesyonel olacağını ifade etmiştir.

Şekil 44: Birlik Hakkında Görüşler

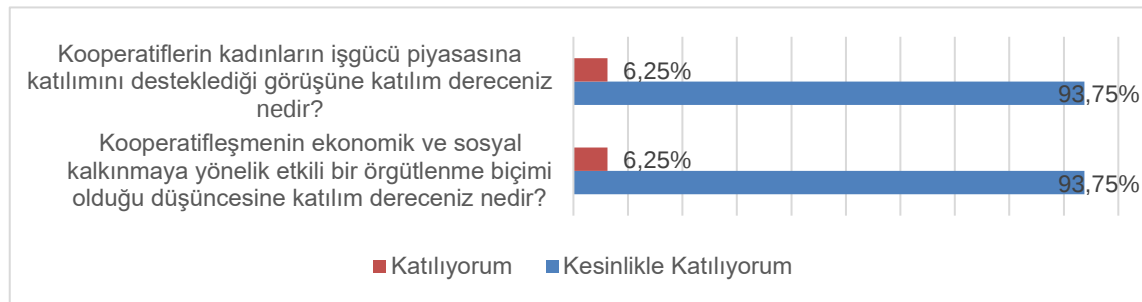
Kurumsallaşmaya ilişkin olarak katılımcılara TR82 Bölgesinde faaliyet gösteren tüm kadın kooperatiflerinin üst birlik çatısı altında birleşmeye yönelik görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların %75'i "çok olumlu" cevabını vermiştir.

2.2.13. Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalkınma

Kooperatifçilik kültürünün ekonomik ve sosyal kalkınmayla ilişkisinin kadın kooperatifi temsilcileri tarafından nasıl değerlendirildiğini analiz edebilmek amacıyla *"kooperatiflerin kadınların işgücü piyasasına katılımını desteklediği görüşüne katılım dereceniz nedir?"* ve *"kooperatifleşmenin ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik etkili bir örgütlenme biçimi olduğu düşüncesine katılım dereceniz nedir?"* soruları yöneltmiştir. Katılımcılar her iki soruya da yüksek oranda "kesinlikle katılıyorum" cevabını vermiştir.

Aynı soru grubu altında yer alan *"kooperatifçiliğin kooperatif ortaklarının gelişimine (sosyal, mesleki, maddi vb.) katkı sağladığını düşünüyor musunuz?"* ve *"kooperatifçiliğin ilinizin ve yörenizin tanıtımına ve gelişimine katkı sağladığını düşünüyor musunuz?"* sorularına katılımcıların büyük bir çoğunluğu "çok katkı sağlıyor" cevabını vermiştir.

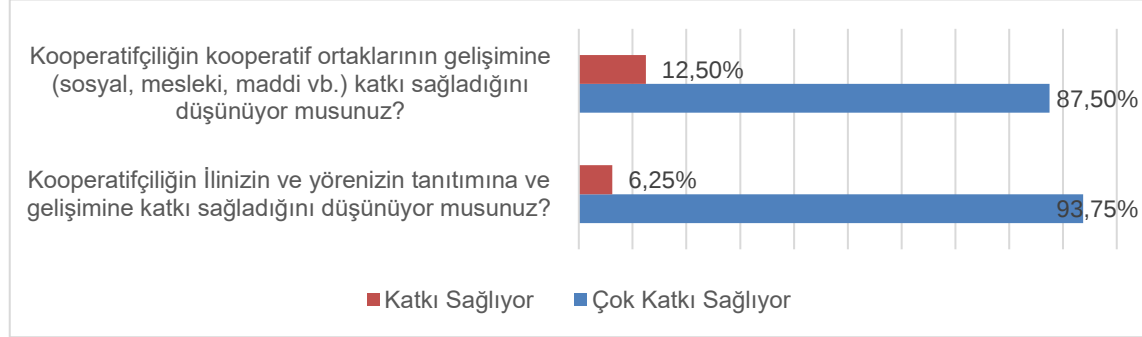
Şekil 45: Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalkınmaya İlişkin Değerlendirmeler-1

Kooperatifçilik kültürü ve sosyo-ekonomik kalkınmaya ilişkin sorulara ilişkin derinlemesine görüşmelerde katılımcılar kadın kooperatiflerinin ürettiği etki düşünüldüğünde daha fazla desteklenmesi gerektiğini; kooperatifleşmenin özellikle kırsal alanda kadınların iş gücüne katılımda ilk basamak olduğunu; kadın kooperatifçiliğinin kadınlara özellikle özgüven kazandırması bağlamında katkı sağladığını; yörenin tanıtımında ise farkındalık yarattığını ifade etmişlerdir. Görüşmelerde, kooperatifçilik modelinin kadınların maddi, sosyal ve mesleki yönden olumlu gelişimini desteklediği; bu yolla üretim yöntemlerini geliştirdikleri, ticareti, pazarlamayı, iş

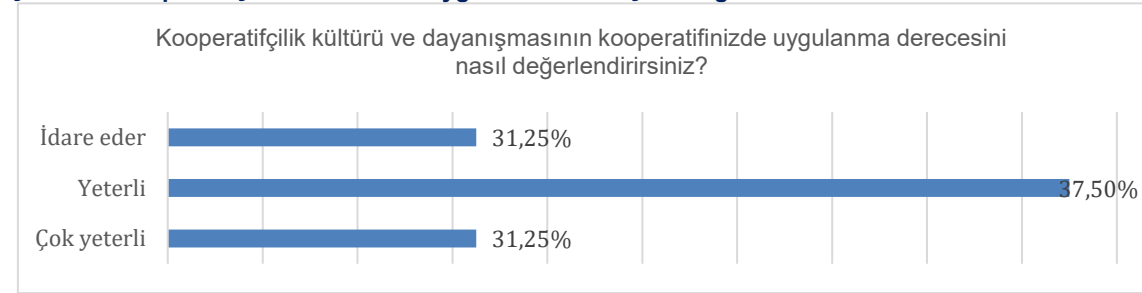
idaresini öğrendikleri; modelin esnek çalışmaya uygun olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte kadınların yörelerine özgü ürünleri geleneksel usullere sadık kalarak ürettikleri böylece hem yörelerinin tanıtımını yaptıklarını hem de yöresel ürünlerini gelecek kuşaklara aktarabildikleri vurgulanmıştır.

Şekil 46: Kooperatifçilik Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Kalınmaya İlişkin Değerlendirmeler-2

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinden kooperatiflerinde uygulanan kooperatifçilik kültürü ve dayanışmasının değerlendirilmesi istenmiştir. Katılımcıların yaklaşık %38'i "yeterli" cevabını vermiştir. Derinlemesine görüşmelerde kooperatifçilik kültürünün daha fazla geliştirilmesi gerektiği; ilk başta bazı ortakların bilinçsizlik nedeniyle kooperatifi sadece maddi kazanç olarak algıladıkları ancak daha sonra üretimin ve faaliyetlerin içinde yer aldıkça kooperatifçilik bilincini anladıkları ifade edilmiştir.

Şekil 47: Kooperatifçilik Kültürünün Uygulanmasına İlişkin Değerlendirmeler

2.2.14. Kadın Kooperatifçiliğinin Sorun Alanları ve SWOT Analizi

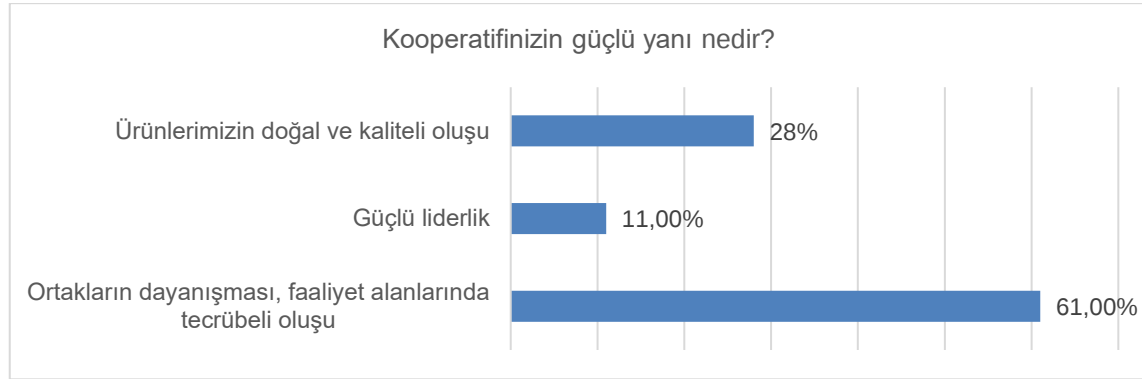
Araştırmaya katılan kooperatifi temsilcilerinden kadın kooperatifçiliğine ilişkin en önemli 3 sorun alanı belirlemeleri istenmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda verilen cevaplar genel olarak 10 başlık altında toplanmış ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Kadın Kooperatifçiliğinin En Önemli Sorun Alanları

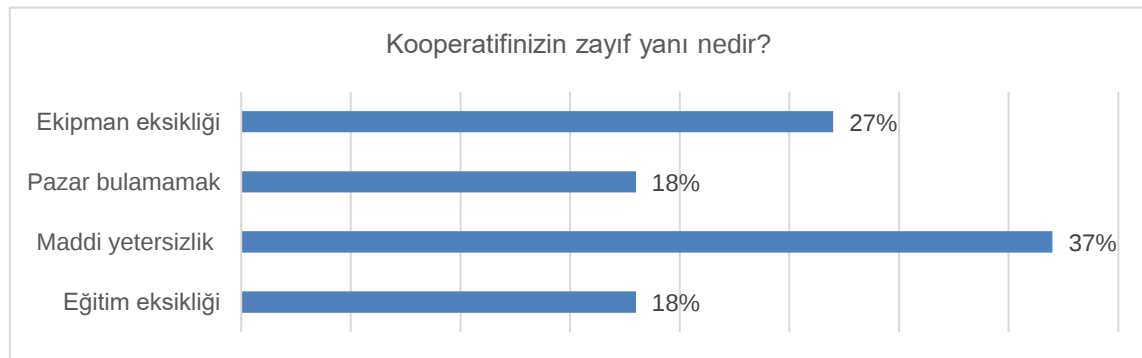
1- Toplumsal Bakış: Kadınların iş hayatında yer almasını istemeyen bilinçsiz anlayışın varlığı.
2- Kooperatifçilik Kültürü: Toplumda, ilgili kurum ve kuruluşlarda kooperatifçilik kültürünün özümselememesi.
3- Eğitim: Kooperatiflerde bilgi ve eğitim noksanlığı; doğru ve ihtiyaç duyulan bilgi ve eğitime ulaşma sorunu.
4- Destek: Hibe desteğinin yetersizliği.
5- Kurum: Yol gösterecek, danışmanlık yapacak kurum eksikliği.
6- Vergi: Vergi yükünde pozitif ayrımcılığın olmaması.
7- Sigorta: Sigortası olmayan kooperatif ortaklarına sigorta yapılması konusunda devletin teşvik edici politikalarının olmaması.
8-Mevzuat: Kuruluş prosedürünün anlaşılabilir ve öngörülebilir olmayışı; anlaşılması güç mevzuat.
9- Pazarlama: Pazarlama, reklam, tanıtım faaliyetlerinin istenen profesyonellikte yapılamaması; pazar bulma sıkıntısı.
10- Malzeme ve Ekipman: Maddi yetersizliğe bağlı olarak malzeme ve ekipman eksikliğinin oluşu.

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinden kooperatiflerinin güçlü ve zayıf yanları ile fırsat ve tehditlerini değerlendirilmeleri istenmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda söz konusu sonuçlar Şekil 48, 49 ve 50’de gösterilmiştir. Katılımcıların %61’ine göre kooperatiflerinin güçlü yanı “ortaklarının dayanışması, faaliyet alanlarında tecrübeli oluşu”; %37’sine göre kooperatiflerinin zayıf yanı “maddi yetersizlik”; %30’una göre kooperatiflerinin fırsatı yaptıkları “ürün geliştirme çalışmaları”; %34’üne göre kooperatiflerinin tehdidi “üretim maliyetlerinin artmaya devam etmesi”dir.

Şekil 48: Kooperatifin Güçlü Yanı Değerlendirmesi

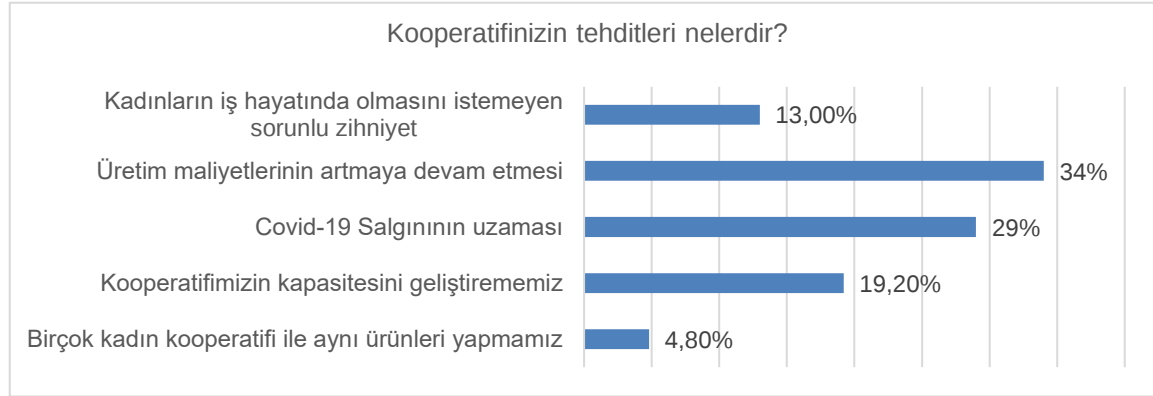

Şekil 49: Kooperatifin Zayıf Yanı Değerlendirmesi

Şekil 50: Kooperatifin Fırsatları

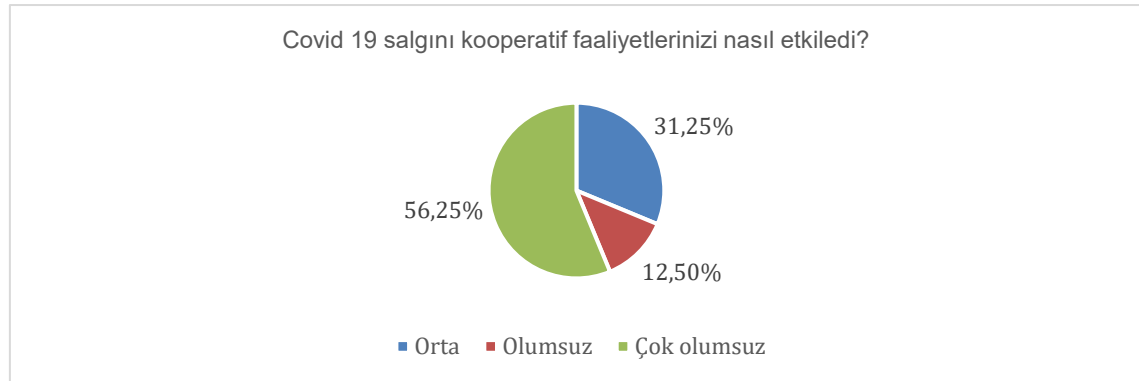

Şekil 51: Kooperatifin Tehditleri

2.2.15. Covid 19 Salgını ve Kooperatifçilik

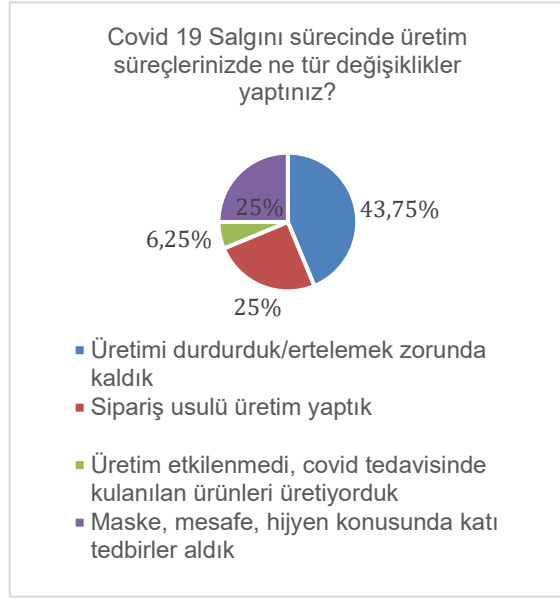
Aralık 2019'da ortaya çıkan covid-19 virüsünün tüm dünyaya yayılması ve Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel bir salgın olarak ilan etmesiyle ülkeler, vaka sayılarına göre bazı tedbirler almak durumunda kalmış ve bu tedbirlerin niteliği hemen hemen tüm sektörlerin iş yapma biçimde değişime neden olmuştur. Salgın, sağlık hizmetleri başta olmak üzere tüm mal ve hizmet alanlarının işleyiş biçimini kökten ve hızlı bir biçimde değiştirmeye zorlamıştır. Bu süreçte ulusal ve uluslararası tedarik zincirlerinde ciddi aksamalar meydana gelmiş; üretim, satış, pazarlama gibi alanlarda mevcut koşullara uygun yeni ya da yaygın olarak kullanılmayan birtakım uygulamalar gündeme gelmiştir.

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerine söz konusu salgına nasıl cevap verdiklerine, kooperatif faaliyetlerinde ne tür değişiklikler yaptıklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yaklaşık %57'si covid-19 salgınının kooperatif faaliyetlerini "çok olumsuz" etkilediğini belirtmiştir.

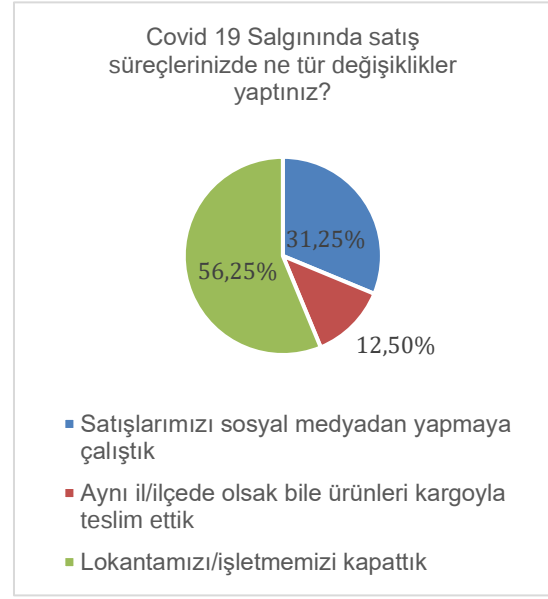
Şekil 52: Covid-19 Salgınına İlişkin Değerlendirmeler

Kadın kooperatifi temsilcilerinin yaklaşık %44'ü üretim süreçlerine yönelik olarak "üretimi durdurduk/ertelemek zorunda kaldık" cevabını vermiştir. Satış sürecine yönelik olarak ise katılımcıların yaklaşık %32'si "satışlarımızı sosyal medyadan yapmaya çalıştık" değerlendirmesinde bulunmuştur.

Şekil 53: Covid-19 Salgınında Üretime İlişkin Değerlendirmeler

Şekil 54: Covid-19 Salgınında Satışa İlişkin Dğr.

Derinlemesine görüşmelerde katılımcılar pandemi nedeniyle üretimi durdurmak zorunda kaldıklarını, üretim yapamayınca satışlarının da azaldığı ifade etmiş; sosyal medya kanalları yolu ile satış yapma girişiminde bulunduklarını ancak istedikleri seviyeyi yakalayamadıklarını belirtmişlerdir.

3. DEĞERLENDİRME

Kooperatifçilik kültürünün temelinde bulunan karşılıklı dayanışma ve iş birliği insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanların tek başına üstesinden gelemeyi zorluklara karşın güç birliği yaparak birlikte hareket etmesi, ekonomik ve sosyal koşulların köklü değişim gösterdiği 19.yüzyılda kurumsal zemin kazanmış ve ilk kooperatifçilik örnekleri bu zaman diliminde ortaya çıkmıştır. İlk kooperatifçilik örgütlenmeleri İngiltere’de dokuma işçileri, Fransa’da marangozlar tarafından kurulmuş; Almanya ve Türkiye’de ise dönemin devlet adamlarının önderliğinde kırsal kesimde yaşayan köylü ve küçük çiftçilere destek olmak ve onları büyük tüccar ve esnaf kesiminden korumak amacıyla kurulmuştur.

Türkiye’de Cumhuriyet öncesi dönemde kooperatifçiliğe ilişkin önemli girişimler gerçekleşmiş olsa da kooperatifçiliğin yasal, kurumsal ve bilimsel zeminde gelişme göstermesine yönelik önemli hamleler Cumhuriyetin kuruluşu ve sonrası dönemlerinde gerçekleşmiştir.

Küresel neoliberal ekonomik sistemin yıkıcı etkilerinin toplumun kırılgan kesimleri üzerindeki tahribatının derinleşmesi nedeniyle, kooperatifçilik modeli tekrar gündeme gelmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde BM tarafından 2012 yılının Uluslararası Kooperatifler Yılı ilan edilmesi ile kooperatifçilik sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınma için önemli bir model olarak ele alınmış; devletler kooperatif modelinin uygulanmasına yönelik elverişli bir ortam ve alt yapı sunma konusunda teşvik edilmiştir. Türkiye’de 2012 yılında “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016” hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl “Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri Raporu 2012” hazırlanmıştır. Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılma konusundaki dezavantajlılığının kadın kooperatifçiliği modeli ile giderilebileceği vurgulanmıştır.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarının %30-35 bandı gibi düşük bir oranda olduğu göz önünde bulundurulduğunda özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar için kadın kooperatifçiliğinin alternatif bir gelir modeli olabileceği görülmektedir. Eylül 2021 itibarıyla Türkiye’de 45 farklı türde, 6 milyondan fazla ortağa sahip toplamda 59.293 adet kooperatif faaliyet gösterirken; 669 kadın kooperatifi 7411 ortağı ile faaliyet göstermektedir.

Kastamonu, Sinop ve Çankırı illerinden oluşan TR82 Bölgesi SEGE 2017 verilerine göre sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde 26 Bölge arasında 21. Sırada yer almaktadır. Demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali erişilebilirlik ve yaşam kalitesi gibi parametrelerin oluşturduğu endekste TR82 Bölgesi’nin dezavantajlı konumda oluşu kadınları, özellikle kırsalda yaşayan kadınları derinden etkilemektedir. Kadın kooperatifçiliğinin doğru bir biçimde teşvik edilmesi ile kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılmasının desteklenmesi Bölge’nin gelişimiyle doğrudan ilgilidir. Bu kapsamda, KUZKA tarafından hazırlanan TR82 Bölge Planı (2014-2023) ve 2019 tarihli TR82 Bölgesi Kadınların ve Gençlerin İşgücü Potansiyelinin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı’nda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın istihdamının artırılması, kooperatifçilik bilincinin oluşturulması, kadın kooperatiflerinin kurumsal kapasitelerinin artırılması başlıklarına ilişkin öncelikler oluşturulmuştur.

TR82 Bölgesi’nde Eylül 2021 itibarıyla kayıtlı 12 kadın kooperatifi ve 192 kadın kooperatifi ortağı bulunmaktadır. Çoğunluğunun 2020 yılı sonrasında kurulduğu bilinmektedir. Analiz çalışmasının örneklemini, TR82 Bölgesinde aktif olarak faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ile sınırlandırıldığı için, 8 kadın kooperatifinin başkanı ve rastgele seçilen bir kooperatif ortağı olarak toplamda 16 katılımcıdan oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan kadın kooperatif temsilcilerinin yaş ortalaması 53’tür. Yaş dağılımı 60-64 bandında yoğunlaşmaktadır. Çoğunluğu lise mezunu, evli, ev hanımı ve 2 çocuk sahibidir. Katılımcıların aylık hane geliri 5000 TL üzerinde yoğunlaşmakta olup, çoğunluğunun kendine ait sosyal güvencesi vardır. Kooperatif başkanlarının çoğu kooperatif işletmeyi önceki iş deneyiminden ve kendi kendine öğrendiğini ifade etmiştir. Ortakların çoğunluğu kooperatife katılma sebebini kadınlara yardım etmek, satışlarına destek olmak ve tecrübe paylaşımı olarak belirtmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu kooperatif kuruluş aşamasının çok zor ve öngörülemez olduğunu; bu aşamada en çok kuruluş maliyetlerinin karşılanması ve mevzuatın anlaşılmasında zorluk

yaşadıklarını belirtmişlerdir. Buna paralel olarak çoğunluğu kooperatifçiliğe ilişkin yasal yükümlülük ve hakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını beyan etmiştir.

Kadın kooperatif temsilcilerine göre sosyo-kültürel etkinlikler ve pazarlama faaliyeti kooperatifteki en önemli faaliyet olarak görülmüştür. Katılımcılardan bazıları kooperatiflerinin yeni kurulduğunu ve covid-19 salgınından dolayı yeterli derecede üretim yapamadıkları için kooperatiften yeterli gelir elde edemediklerini hatta kimi zaman kendi hane gelirlerinden kooperatife destek olduklarını ifade etmişlerdir. Gelir elde ettiğini beyan edenlerin çoğunluğu ise bu kazancı çocuklarının ihtiyacı için harcadığını belirtmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu üretime ilişkin planlama yaptığını; bu planlamanın ise ürünlerin mevsimselliğine dikkat edilerek yapıldığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra eğitim, iletişim, pazarlama gibi faaliyetlerin bir planlama dahilinde yapılmadığı anlaşılmıştır. İdari işler çoğunlukla başkan tarafından, mali işler SMMM ile, ticari işletmelerin yönetimi ise başkan, başkan-ortaklar tarafından yürütülmektedir. Araştırmaya katılan 2 kadın kooperatifinin ticari işletmesinin olmadığı bilgisi alınmıştır. Üretime ilişkin olarak, katılımcıların çoğunluğu hammadde tedarikinde hiç sorun yaşamadığını; hammadde teminini ortaklarından, yöredeki esnaf ve köylülerden karşıladıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu üretim teknolojilerindeki gelişmeleri takip ettiğini; iyi tarım, sıfır atık, kaynak verimliliği gibi konularda ise bütçe yetersizliği ve bilgi eksikliği nedeniyle söz konusu uygulamaları yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Kadın kooperatiflerinin ar-ge çalışmaları yürütebilmesi, ürün geliştirme açısından önemli sayılabilecek bir faaliyettir. Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin çoğunluğu ürün geliştirmeye ilişkin çalışmalar yürüttüklerini ve ar-ge çalışmaları kapsamında diğer kurumlarla iş birliği içinde olduklarını ifade etmiştir. Ar-ge çalışmalarının önemli bir basamağı olan patent ve tescil gibi işlemlerin ise çoğunluğu tarafından yapılamadığı bilgisi alınmıştır. Katılımcıların çoğunluğu kooperatiflerinde eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğünü ve bu eğitimlerin faydalı olduğunu ifade etmiştir. Eğitim ihtiyacı olarak dijital pazarlama, ürün geliştirme, muhasebe, proje yazımı, hijyen, kooperatifçilik işletimi başlıkları ön plana çıkmıştır.

Pazarlama, satış ve dağıtım kanallarına ilişkin olarak katılımcıların çoğunluğu pazarlama ve satışta kişisel ilişkilerini; dağıtımda ise doğrudan tüketici kanalını kullandığını ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğuna göre ürünlerinin tercih edilmesindeki en önemli neden ürün kalitesidir. Dijital pazarlama ve e-ticaret kullanımında önemli bir yetkinlik olarak görülen internet ve sosyal medya kullanımında ise katılımcıların çoğunluğu kendisini yeterli görmemektedir.

Finansal açıdan değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunluğu kooperatiflerinin işletme performansını, mevcut sermaye ve finansal yapısını yeterli bulmamıştır. Satış gelirleri, gelir dağılımında en büyük pay olurken, gider dağılımında ağırlığı üretimden kaynaklanan giderler olmuştur. Katılımcıların çoğunluğu kamu kurumlarınca sağlanan desteklerden yararlandıklarını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinin yıllık toplam ortalama cirosu 48.000TL olarak hesaplanmıştır.

Kadın kooperatiflerinin istenen kalite ve kapasitede üretim yapmaları sahip oldukları makine ve ekipmanla doğrudan ilişkilidir. Araştırmaya katılan kadın kooperatiflerinin çoğunluğu üretimde kullandıkları makine ve ekipmanın yeterli olmadığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan kooperatiflerin çoğunluğu kooperatiflerine ait ofis malzemesinin bulunmadığını, bulunanların ise çok yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Kadın kooperatifçiliğine bakış açısının ve yaklaşımın genel olarak geliştirilmesi gerektiğini düşünen katılımcılar, paydaşları arasında en çok KUZKA ve Valiliklerin bakış açısı ve yaklaşımını olumlu bulmuştur. TR82 Bölgesi kadın kooperatiflerinin bir üst birlik çatısı altında birleşme fikrine katılımcıların çoğunluğu olumlu görüş bildirmiştir.

Kadın kooperatifi temsilcilerinin çoğunluğuna göre kooperatifçilik modeli kadınların işgücü piyasasına katılımını destekleyen bir modeldir. Bunun yanı sıra katılımcıların çoğunluğu kooperatifleşmenin ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelik etkili bir örgütlenme biçimi olduğu düşüncesine kesinlikle katılmaktadır. Çoğu katılımcı tarafından kooperatifçiliğin ilin/ilçenin/yörenin gelişimine çok katkı sağladığı görüşü beyan edilmiştir.

Katılımcılara göre kadın kooperatifçiliğinin en önemli sorun alanları şu başlıklar altında ifade edilmiştir;

- Toplumsal Bakış: Kadınların iş hayatında yer almasını istemeyen bilinçsiz anlayışın varlığı.
- Kooperatifçilik Kültürü: Toplumda, ilgili kurum ve kuruluşlarda kooperatifçilik kültürünün özümselememesi.
- Eğitim: Kooperatifte bilgi ve eğitim noksanlığı; doğru ve ihtiyaç duyulan bilgi ve eğitime ulaşma sorunu.
- Destek: Hibe desteğinin yetersizliği.
- Kurum: Yol gösterecek, danışmanlık yapacak kurum eksikliği.
- Vergi: Vergi yükünde pozitif ayrımcılığın olmaması.
- Sigorta: Sigortası olmayan kooperatif ortaklarına sigorta yapılması konusunda devletin teşvik edici politikalarının olmaması.
- Mevzuat: Kuruluş prosedürünün anlaşılabilir ve öngörülebilir olmayışı; anlaşılması güç mevzuat.
- Pazarlama: Pazarlama, reklam, tanıtım faaliyetlerinin istenen profesyonellikte yapılamaması; pazar bulma sıkıntısı.
- Malzeme ve Ekipman: Maddi yetersizliğe bağlı olarak malzeme ve ekipman eksikliğinin oluşu.

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin çoğunluğuna göre kooperatiflerinin güçlü yanı, "ortaklarının dayanışması, ortakların faaliyet alanlarında tecrübeli oluşu"; zayıf yanı, "maddi yetersizlik"; fırsatları, yaptıkları "ürün geliştirme çalışmaları"; tehditleri, "üretim maliyetlerinin artmaya devam etmesi"dir.

Araştırmaya katılan kadın kooperatifi temsilcilerinin çoğunluğu covid-19 salgınının kooperatif faaliyetlerini çok olumsuz etkilediğini belirtmiş; üretimi durdurmak ya da ertelemek zorunda kaldıklarını; satış süreçlerinde işletmelerini kapattıklarını, sosyal medya üzerinden satış yapmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.

TR82 Bölgesinde aktif olarak faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin büyük çoğunluğu 2020 yılı sonrasında kurulmuştur. Kuruluş döneminde pandeminin olumsuz etkileri ile karşılaşmaları finansal yapılarını kırılganlaştırmıştır. Bu doğrultuda çok düzeyli destek mekanizmalarına ihtiyaçları olduğu anlaşılmaktadır. Demografik olarak yaşlı nüfusun yoğun olduğu Bölge'de kadın kooperatifçiliğinin sürdürülebilirliği için genç ve ikinci kuşak kooperatifçilerin teşvik edilmesine yönelik tedbirlerin alınması gerektiği görülmüştür. Kooperatiflerin altyapısal eksiklikleri olmakla birlikte, kurumsal kapasitelerinin de geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Özellikle covid-19 sonrası dönemde doğal ve yöresel ürünlere olan talebin kadın kooperatifleri için çok önemli bir fırsat olmasının yanı sıra dijital pazarlama, ürün standartlaştırma ve geliştirme gibi alanlarda geri kalmaları durumunda bunun bir dezavantaja dönüşeceği öngörülmektedir.

Kooperatifçiliğin kadın istihdamı ve kalkınmasında etkin bir araç olduğu görülmektedir. Söz konusu etkinin artırılması için kadın kooperatiflerinin ihtiyaç ve önceliklerinin acil ve önemli kıstasları çerçevesinde belirlenmesi, birbirine entegre kısa, orta ve uzun vadeli planların yapılması, planlara uygun programların ilgili kurum ve kuruluşların iş birliği ve etkileşiminde yürütülmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alman Kooperatifleri Konfederasyonu (DGRV) (2011). *Opportunities through Cooperation: Shaping the Future with Cooperatives*, Berlin: Germany.
- Arıkan, Z. (1989). İzmir’de İlk Kooperatifleşme Çabaları. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 4 (1), 31-42.
- Atasagun, Y.S. (1943). *Türkiye’de Zirai Borçlanma ve Zirai Kredi Politikası*. İstanbul: Kenan Matbaası.
- Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu. Dünya Bankası*.
- Emiroğlu, M. (yıl belirtilmemiş). *Kooperatifçilik & Kadın Kooperatifleri*. İnternet kaynağı: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e02df/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2021).
- Geray, C. (1992). Kooperatifçiliğin Dünya’daki ve Türkiye’deki Nicel Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47 (01).427-441.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2012). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016*, Ankara.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (2017). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu, 2016*, Ankara.
- International Cooperative Alliance (ICA), *What is a cooperative?*, <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative> (Erişim tarihi: 16.07.2021).
- İlmen, R. (1967). Türkiye’de Kooperatifçilik Öğretim ve Eğitimi. *Kalkınan Dünya*, Sayı: 21, s. 4.
- Kocabaş, Ö.Y. (2011). *Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Düşünsel Boyutu*. İnternet kaynağı: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d91713b87639ac9e0235/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2021).
- Mert Korkmaz, R.G. (2014). “Sosyal Ekonominin Vazgeçilmezi: Sosyal Kooperatifler ve Kadın Kooperatifleri”, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Mülayim, Z. G. (1992) *Kooperatifçilik*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Özcan, O. (2007). “Türkiye’de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği”, Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kooperatifçilik Bilim Dalı*, İstanbul.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması Sege-2017*, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 16.07.2021).
- 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu; <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2021).
- <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kooperatif> (Erişim tarihi: 16.07.2021).

**T.C. KUZEY ANADOLU
KALKINMA AJANSI**
NORTH ANATOLIAN DEVELOPMENT AGENCY

Bölgenin Pazarlası, Özgün Fikirlerin Referans Noktası

Kuzeykent Mahallesi Kayın Sokak No:9 37150 Merkez/KASTAMONU

Tel: 0 (366) 212 58 52 – Faks: 0 (366) 212 58 55

E-posta: bilgi@kuzka.gov.tr | www.kuzka.gov.tr

Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılmaz.